

Diskussioner om trygghet i planeringssammanhang

Författare: Anna Ekdahl

Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap

SLU Alnarp

Examensarbete inom landskapsarkitektprogrammet

2008:32

Diskussioner om trygghet i planeringssammanhang

Författare: Anna Ekdahl

Handledare: Anna Ranger
Examinator: Anders Westin

Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap
SLU Alnarp
Examensarbete inom landskapsarkitektprogrammet 15 hp
Huvudämne: landskapsarkitektur
2008:32

Sammanfattning

Det här är min kandidatuppsats på landskapsarkitektprogrammet i Alnarp. Uppsatsens syfte är att beskriva hur diskussioner om trygghet ser ut i planeringssammanhang i Sverige. Skrivet material från tre nivåer av diskussionen har studerats: svensk forskning, statliga direktiv samt praktiker. En spridning av olika typer av material har eftersträvat. Materialet har sedan jämförts både inom och mellan olika nivåer av diskussionen för att finna eventuella skillnader eller likheter i hur begreppen trygghet och säkerhet används och hur de diskuteras. Av jämförelsen framgår att begreppet trygghet används i betydligt större utsträckning än begreppet säkerhet som nästan uteslutande används i bemärkelsen trafiksäkerhet. I uppsatsen framgår att det finns anledning att diskutera trygghet ur ett genusperspektiv samt att brukarmedverkan är centralt när trygghetsproblem skall lösas. En allmän åsikt är att trygghet bör behandlas på lokal nivå och att generella, nationella riktlinjer för trygghet inte är möjliga att framställa. Trygghet hänger samman med rädsla och därför har synen på rädsla stor betydelse för hur man på olika nivåer anser att trygghet bäst uppnås. Rädsla kan vara befogad eller inte och uppfattningen på forskningsnivå och praktikernivå är att det inte spelar någon roll vilket som är fallet, rädslan är ett problem oavsett. I de statliga direktiven finns det däremot en övertygelse om att rädslan främst beror på brottslighet och att man med brottsförebyggande åtgärder kan skapa en tryggare stad. Sambandet ”minska brottsligheten – öka tryggheten” märks frekvent.

Nyckelord: Trygghet Säkerhet Brottsprevention Rädsla

Abstract

This is my bachelor's essay in the landscape architect programme in Alnarp. The purpose of the essay is to describe the discussions about security in planning contexts in Sweden. Written material from three levels of the discussion has been studied: Swedish research, governmental directives and practisers. I have tried to obtain a variation in types of material. The material has been compared within as well as between the different levels of the discussions so as to find differences or likenesses in the use of the words security and safety and how they are discussed. The comparison showed that the word security was used far more frequently than the word safety, which was used almost exclusively in the context of traffic safety. In the essay it will be seen that there are reasons to discuss security from a gender perspective as well as that user participation is crucial when solving security problems in society. A general opinion is that security should be dealt with locally and that no general national guidelines can be produced. Security is connected to fear and that is why different views on fear is of great importance when deciding on different levels what is to be done to improve security. Fear can be well-founded or irrational, the opinion on research and practiser level is that it is of no importance which is the case, fear is a problem either way. In the governmental directives, on the other hand, there is a conviction that fear is due mostly to crime and that a more secure city can be created with crime prevention. The connection “reduce crime – increase security” is frequently noticed.

Förord

I januari 2008 pratade jag i telefon med min vän Hanna Petersson som snart är färdig landskapsarkitekt och min ständige rådgivare i frågor som rör utbildningen. Det var hög tid att välja uppsatsämne till min kandidatuppsats och hon berättade för mig om en performance i Högalidsparken i Stockholm där konstnären Annika Eriksson låtit en vitklädd man utrustad med ficklampa vandra runt sena kvällar och nätter i en veckas tid. Verket hette Mannen i parken och var menat att väcka eftertanke bl.a. kring frågor om hur människor förhåller sig till varandra i det offentliga rummet. Var mannen en väktare, en beskyddare eller tvärtom ett hot och i så fall i vems ögon? Plötsligt insåg jag att det var det här jag ville skriva om!

Tack Hanna, för det allra första fröet till en idé!

Tack också Anna Ranger och resten av seminariegruppen som har hjälpt mig att utveckla den!

Mamma, det har varit en lång och jobbig vår på många sätt, men nu har vi i alla fall kommit såhär långt... Tack för att du finns!

Sist, men inte minst: Tack Andreas för att du har lyssnat så tålmodigt både på långa, ivriga utläggningar och förtvivlade utbrott i telefon!

Innehållsförteckning:

Sammanfattning.....	4
Abstract.....	4
Förord.....	6
Innehållsförteckning.....	7
Bakgrund.....	9
Frågeställningar.....	9
Syfte.....	9
Mål.....	9
Avgränsningar.....	9
Vad innebär att undersöka?.....	9
Vad menas med diskussionen om trygghet?.....	10
Vad menas med planeringssammanhang?.....	10
Litteratur och arbetssätt.....	10
Svensk forskning om trygghet.....	11
Genusperspektiv på trygghet.....	11
Den offentlige mannen – den privata kvinnan.....	11
Jämställd planering?.....	11
Därför genusperspektiv på trygghetsfrågor.....	11
Trygg i statistiken.....	12
Rädda, äldre kvinnor. Utsatta, unga män.....	12
”Farliga” platser.....	12
Medias rapportering inifrån den otrygga staden.....	12
Rädsla.....	13
Kvinnors rädsla.....	13
Mäns rädsla.....	14
Rädslans rum.....	14
Trygghet i planeringen.....	14
Trygghetsskapande projekt eller brottsprevention?.....	15
Trygghet och trafiksäkerhet.....	15
Förhållandet mellan statliga direktiv och lokal praktik.....	16
Fyra sätt att se på staden, fyra sätt att diskutera trygghet.....	16
Sammanfattande slutsatser om hur trygghet diskuteras i forskningen.....	17
Statliga Direktiv.....	18
Hur man förhåller sig till rädsla i statliga direktiv.....	18
Orsaker till rädsla.....	19
Synen på kriminalitet.....	19
Brottsligheten.....	19
Brottslingen.....	20
Brottsprevention.....	20

Situationell brottsprevention.....	21
Social kontroll	21
Stadsplanemönster och utformningsprinciper.....	21
Trygghet i planeringen.....	22
Behov av kunskap	23
Rekommendationer för lokalt brottsförebyggande arbete.....	23
Kort om certifiering och standardisering.....	24
Sammanfattande slutsatser om hur trygghet behandlas i statliga direktiv	24
Praktikerna	25
Tryggare stad – Kan man förändra rädslans platser?.....	25
Vad påverkar trygghetskänslan? – En kvalitativ studie med Staffanstorps invånare om faktorer som påverkar trygghetskänslan.	25
Framtidens trygghetsbok.....	25
Plan för hållbar utveckling.....	26
Trygghet på göteborgska - Ett föredrag om trygghet i fysisk miljö	26
Dokumentation av workshop om tryggheten i det offentliga rummet	27
Trygg och säker – utformning av den goda staden	27
Trygg och välmående – utformning av den goda staden.....	27
FORSA- symposium 2006, Trygghetens dilemma, tillit – risker – säkerhet (dokumentation).....	28
Vad är trygghet?	28
En demokratifråga.....	28
En hälsofråga	28
Otrygga platser.....	29
Trygghetsvandringar.....	29
Steg för steg.....	29
Checklistor och referenspersoner	30
Ekonomiska perspektiv på trygghet	30
Sammanfattande slutsatser	31
Diskussion	32
Trygghet.....	32
Säkerhet	32
Gemensamma åsikter	33
Genus	33
Slutsatser.....	34
Hur diskuteras trygghet i planerings­sammanhang?.....	34
Vems trygghet är det som diskuteras och vem är det som diskuterar?	34
”Trygg och säker” nämns ofta i samma andetag men är tryggt detsamma som säkert och är säkert detsamma som tryggt? Om inte: finns en risk för konflikt mellan begreppen?	34
Ytterligare slutsatser	35
Avslutande reflektioner kring uppsatsskrivandet	35
Referenser	36

Bakgrund

Trygghet har på kort tid blivit ett otroligt aktuellt och omdiskuterat ämne. Många svenska städer har numera ett trygghetsprogram och media verkar göra sitt bästa för att befästa bilden av staden som en otrygg plats. Som blivande landskapsarkitekt anser jag att trygghet är en fråga som man inte kan undvika att förhålla sig till i planeringssammanhang om man eftersträvar en hållbar offentlig miljö. Därför vill jag gärna fördjupa mig i den diskussion som förs om ämnet för att själv kunna ta ställning till vilka aspekter som känns relevanta att ta hänsyn till i framtiden.

Frågeställningar

I ett första försök att närma mig uppgiften ställer jag mig ett antal frågor som får utgöra min ingång till ämnet:

- Hur diskuteras trygghet i planeringssammanhang?
- Vems trygghet är det som diskuteras och vem är det som diskuterar?
- ”Trygg och säker” nämns ofta i samma andetag men är tryggt detsamma som säkert och är säkert detsamma som tryggt? Om inte: finns en risk för konflikt mellan begreppen?

Syfte

Med den här uppsatsen vill jag undersöka hur diskussionen om trygghet i planeringssammanhang ser ut.

Mål

I uppsatsen vill jag beskriva hur man i diskussioner om tryggare offentlig miljö, på olika nivåer, använder begreppen trygghet/säkerhet och ta reda på om det finns ett behov av en tydligare distinktion mellan begreppen. De olika nivåerna som kommer att beskrivas är forskningsnivån, statliga direktiv samt praktikernivån. Målet är att jämföra hur trygghet diskuteras på de olika nivåerna och se om det finns tydliga skillnader eller likheter. Ursprungligen ville jag också ta reda på om och i så fall hur diskussionen har utvecklats över tid och om den är mer intensiv nu än tidigare, men under arbetets gång har detta blivit mer av en sidofråga som besvaras indirekt i övriga delar av uppsatsen.

Avgränsningar

Mitt syfte är ganska öppet för tolkningar och skulle kunna behandla ett mycket stort och ohanterligt område. Risker finns att jag bara skulle hinna skrapa på ytan av alla lager av information som skulle kunna vara relevant. En tydligare avgränsning är alltså av nöden! För att kunna färdigställa uppsatsen inom givna tidsramar och med rimlig arbetsinsats har jag valt att koncentrera mig på trygghetsdiskussionen i Sverige och definierar mitt syfte vidare genom att förklara följande:

Vad innebär att undersöka?

Genom att studera olika typer av skrivet material såsom exempelvis rapporter från Boverket, examensarbeten, workshopdokumentationer, handböcker, forskningsrapporter, avhandlingar m.m. vill jag skapa mig en mångsidig bild av hur ämnet diskuteras i planeringssammanhang. Jag vill göra jämförelser mellan olika texter för att undersöka vilka trygghetsaspekter som diskuteras på olika nivåer och om det finns likheter/olikheter i hur man exempelvis använder begreppen trygghet/säkerhet.

Vad menas med diskussionen om trygghet?

Den diskussion om trygghet som avses gäller offentlig miljö utomhus. Under arbetets gång har jag emellertid insett att erfarenheter av rädsla i privat miljö kan ha stor betydelse för hur man upplever offentlig miljö och därför kan det vara svårt att göra en absolut avgränsning. Jag kommer dock att sträva efter att lägga fokus på offentlig miljö utomhus och endast diskutera trygghet i privata miljöer eller miljöer inomhus i mindre skala (om ens överhuvudtaget). Diskussionen förs av personer som arbetar med, studerar, eller forskar inom ämnesområden som har anknytning till fysisk planering. Diskussioner som förs av allmänhet, dagspress och övrig media kommer inte att undersökas.

Vad menas med planeringssammanhang?

I det här fallet kommer planeringssammanhang främst att innebära planering och gestaltning av fysisk miljö. Det är tveksamt om fysiska lösningar och förändringar ensamt kan utgöra hela lösningen i ett trygghetsprogram, det finns många planeringsområden inom vilka det kan vara relevant och t.o.m. nödvändigt att diskutera trygghet/säkerhet. Ett sådant exempel kan vara planering av sociala åtgärder, men sådana kommer inte att tas upp i den här uppsatsen.

Slutligen vill jag poängtera att avsikten med uppsatsen inte är att beskriva hur man bygger ”den trygga staden”, konkreta gestaltungsgrepp kommer således endast att tas upp om det är relevant för att beskriva diskussionen.

Litteratur och arbetssätt

Min uppsats kommer främst att vara en litteraturstudie och jag har försökt att välja litteratur på ett sådant sätt att olika nivåer och inriktningar av trygghetsdiskussionen representeras. Carina Listerborns avhandling och Birgitta Anderssons forskningsrapport får utgöra teoretisk bakgrund och representerar ”forskningsnivån” av diskussionen. Vidare vill jag studera hur begreppen trygghet/säkerhet används i rapporter och utredningar från statliga verk och myndigheter (ex. Boverket och Brottsförebyggande rådet) och vilka aspekter som tas upp däri. Till slut vill jag ta reda på hur begreppen från forskningsnivå och statliga direktiv används på praktikernivå i ex. handböcker och dokumentationer av workshops som ges ut/anordnas på lokalnivå. Inläsning av litteratur från olika nivåer kommer att varvas för att så snabbt som möjligt ge en helhetsbild som kan erbjuda ingångar till diskussion. Inläsning av litteratur och skrivande kommer till stor del att ske parallellt.

Svensk forskning om trygghet

I den här delen av min uppsats har jag tänkt beskriva hur begreppet trygghet idag behandlas i den svenska forskningen. Som representanter för forskningsnivån av trygghetsdiskussionen i Sverige har jag valt Carina Listerborn, fil. Dr. i stadsbyggnad, som har skrivit avhandlingen *Trygg stad – Diskurser om kvinnors rädsla i forskning, policyutveckling och lokal praktik*, samt Birgitta Andersson, kulturgeograf vid Lunds Universitet som 2001 publicerade forskningsrapporten *Rädslans rum – trygghetens rum – ett forskningsprojekt om kvinnors vistelse i trafikerummet*. Dessa forskare kändes som ett naturligt val eftersom jag dels från flera håll muntligen blivit rekommenderad att läsa dem, dels själv upptäckt referenser till dem i flera andra relevanta arbeten (bl.a. i de rapporter jag har valt att studera inför den del i min uppsats som jag kallar för ”statliga direktiv”). Gemensamt för båda arbetena är att de i stor utsträckning baseras på kvalitativt material i form av djupintervjuer.

Genusperspektiv på trygghet

Planering av stadsmiljöer och övriga fysiska miljöer betraktas oftast som könsneutral, men frågan är om den verkligen är det? Både Carina Listerborn och Birgitta Andersson hävdar att det inte är så och att det finns all anledning att anlägga ett genusperspektiv på såväl planering i stort som trygghetsfrågor i synnerhet.

Den offentlige mannen – den privata kvinnan.

I och med industrialismens intåg i västvärlden blev åtskillnaden av hem och arbete mycket märkbar. Hemmet – den privata sfären var kvinnans domäner och arbetet – den offentliga sfären blev mannens. Mannen var den som rörde sig i stadens rum och stadens offentliga platser blev arena för makt, pengar, utbildning etc. Staden planerades och byggdes av och för män. Staden blev otillgänglig för kvinnan, det ansågs inte anständigt att röra sig ute på egen hand och en offentlig kvinna var synonymt med en prostituerad. Fortfarande kan man hävda att det offentliga rummet i större utsträckning tillhör män än kvinnor, det finns platser i staden som efter mörkrets inbrott i realiteten är otillgängliga för kvinnor (Andersson 2002).

Jämställd planering?

Andersson skriver i sin artikel *Planera för trygghet* att en överväldigande majoritet av positionerna inom området infrastruktur i Sverige idag innehas av män. Nästan 90 % av stadsarkitekterna är män! (Andersson 2002). Jämställdhet i planeringsyrkena verkar vara svårt att diskutera och även om fler kvinnor söker sig till planeraryrken så räcker det inte med att ”räkna huvuden”, kvinnors åsikter och synpunkter måste få lika stort gehör som mäns. Kvinnor förväntas idag stå för de ”mjukare” frågorna inom planeringen, medan männen skall stå för de tekniska lösningarna. Att diskutera och eventuellt kasta om dessa roller kan innebära att en förändrad planeringsstil/planerarroll krävs vilket kan upplevas som obekvämt och komplicerat (både bland kvinnor och män). Trygghet ur kvinnoperspektiv är däremot något som har börjat diskuteras engagerat bland planerare. Kanske beror det på att det upplevs som en ”ofarlig” jämställdhetsfråga? Den innebär inga omvälvande förändringar för planeraryrket, men man kan ändå hävda att man slår ett slag för jämlikheten. ”Kvinnor blir beskyddade och män gör en god sak i att ta problemet på allvar.” (Listerborn, 2002, s.31)

Därför genusperspektiv på trygghetsfrågor.

I olika trygghetsskapande projekt behandlas ofta trygghet ur ett genusperspektiv som en separat del av en större helhet och denna del kan komma in tidigt eller sent i planeringsskedet. ”Det övergripande intrycket är att kvinnors rädsla endast *adderar* till det som uppfattas vara den normala brottsligheten och otryggheten, det vill säga klotter, nedskräpning, inbrott och fylleri.” (Listerborn, 2002, s.253) Både Andersson och Listerborn menar att det finns ett behov av att

istället anlägga genusperspektiv på helheten redan från början. Andersson menar till exempel att det finns skillnader mellan kvinnors och mäns rädsla, vad man är rädd för, var och när man är rädd, samt hur man hanterar sin rädsla. Detta är viktigt att ta hänsyn till i planeringsarbetet.

Trygg i statistiken

Kategorin ”Trygghet” eller kanske snarare ”Otrygghet” är frekvent förekommande i olika statistiska undersökningar och statistik används ofta som argument i diskussioner om vilka trygghetsskapande åtgärder som bör utföras och var. Statistik bör dock inte ses som den enda sanningen eftersom det alltid finns felkällor. Både Andersson och Listerborn är enligt min uppfattning något kritiska till statistiska underlag och har själva baserat sin forskning på kvalitativa metoder snarare än kvantitativa.

Rädda, äldre kvinnor. Utsatta, unga män.

En statistisk ”sanning” som ofta återkommer är att äldre kvinnor är de som är mest rädda trots att de inte är särskilt utsatta för brott, medan unga män är de som är minst rädda, men mest utsatta för brott. ”Detta resultat pekar antingen på att det *inte* uppenbart finns en koppling mellan rädsla och brott, eller också på att de statistiska redovisningarna av brott inte redovisar allt som är relevant för att förstå rädslan” (Listerborn, 2002, s.80)

En sådan sanning kan alltså lätt ge intrycket att kvinnors rädsla i allmänhet är irrationell, medan män är övermodiga, vilket bidrar till att reproducera de traditionella könsrollerna. Följden kan vara att man i trygghetsprojekt anlägger kvinnoperspektiv på *en del* av en lösning för att råda bot på den irrationella rädslan, medan de *verkliga* problemen som bör förebyggas ofta anses vara inbrott och ungdomskriminalitet. Andersson lutar dock mer åt det senare av Listerborns påståenden och menar att det i kvantitativa undersökningar inte ges utrymme för de vardagliga trakasserier som kvinnor kan utsättas för, exempelvis skämt eller kommentarer med sexuella anspelningar och fysisk ”oavsiktlig” beröring. Dessa hotfulla situationer kan dock framkomma i kvalitativa undersökningar på lokal nivå i exempelvis intervjuer (Andersson, 2002).

Listerborn tar i sin avhandling upp ytterligare en teori som går ut på att eftersom män går ut mer är de sannolikt oftare offer för våldsbrott. Om kvinnor skulle gå ut och hänga i gäng på pubar och torg i samma omfattning som män, skulle de sannolikt även utsättas för fler brott. (Listerborn 2002).

”Farliga” platser

Statistik kan också leda till missriktade trygghetsåtgärder på fel platser. Kartläggning av så kallade ”farliga” platser, där kvinnor har utsatts för våld eller försök till våld, kan vara en sådan fälla. Genom att ringa in ”farliga” platser kan man lätt dra slutsatser om var man bör vara rädd och var man inte behöver vara det. Andersson menar dock att om kvinnor frivilligt begränsar sin rörelsefrihet, vilket har visat sig vara fallet, och undviker att röra sig på platser som upplevs som otrygga, undviker de också att exponera sig för våld. Statistiskt sett innebär detta att platser där kvinnor verkligen är rädda och otrygga inte ringas in som ”farliga” eftersom just dessa platser undviks vilket leder till att färre brott begås där (Andersson 2001). Listerborn menar även att kartläggning av ”farliga” platser kan vara problematiskt eftersom det oftast är ett tvådimensionellt fenomen, där ”hotspots” märks ut på en platt karta och ingen hänsyn tas till de tredimensionella rumsliga faktorerna (Listerborn, 2002).

Medias rapportering inifrån den otrygga staden

Forskning finns som visar att medias rapportering av våldsbrott (i synnerhet sexualrelaterat våld) mot kvinnor förmodligen kan spela en stor roll i att kvinnor upplever rädsla och undviker att gå ut sent på kvällarna. Bilden av kvinnan som offer i exempelvis dagspress, kan innebära att kvinnor känner sig svagare och mer utsatta än vad de i själva verket är. De tror sig vara försvarslösa (Listerborn 2002). Dessutom får flickor tidigt under sin uppväxt lära sig att hemmet,

det privata rummet är tryggt, medan det offentliga rummet är farligt (Andersson 2002). Det blir en ond spiral där bilden av att kvinnor är rädda för att gå ut, gör att kvinnor blir rädda för att gå ut. På samma sätt som kvinnor som grupp riskerar att stigmatiseras som offer när de beskrivs som rädda och utsatta, riskerar vissa stadsdelar och områden att stämpas som otrygga, kanske t.o.m. farliga, som ett resultat av medias överdrivna bevakning av negativa händelser i områdena. Positiva nyheter ifrån sådana områden rapporteras mer sällan, vilket kan medföra att de boende i området till slut själva också får en hopplös och negativ bild av sitt område. Det blir dessutom svårt att locka nya boende (Listerborn 2002).

Rädsla

En nyckel till att förstå hur man använder begreppet ”trygghet” kan vara att studera hur man förhåller sig till rädsla. Listerborn menar att de olika åtgärdsförslag för ökad trygghet som arbetas fram bygger på skilda synsätt om vad det är som orsakar rädsla. Den rädsla som avses, i samtliga texter jag har läst, är rädsla för brott. Listerborn tar i sin avhandling inte ställning till om rädslan är befogad eller ej. Hon drar slutsatsen att det inte ens är intressant, man bör snarare ställa frågan om rädslan är ett problem och hennes utgångspunkt i avhandlingen är att den är det i allra högsta grad! Hon menar alltså att det är lika viktigt ur trygghetssynpunkt att ta hänsyn till rädslan att utsättas för brott som den verkliga risken (Listerborn 2002). Även Andersson (2002) menar att det är ointressant huruvida risken att utsättas för våld är verklig eller ej. Det är känslan av otrygghet som får konsekvenser för hur kvinnor (i synnerhet) rör sig och hur tillgängligt det offentliga rummet blir.

Kvinnors rädsla

Tidigare i uppsatsen nämnde jag att det finns en uppfattning om att kvinnors och mäns rädsla ser olika ut. Kvinnors rädsla har synliggjorts och tas numera på allvar, men det behövs också en tydlig definition av vad problemet egentligen är, för att inte diskussionen ska stanna vid att kvinnor är svaga och i behov av skydd (Listerborn, 2002). Hur kan man alltså tala om kvinnors rädsla för brott utan att förstärka bilden av kvinnor som rädda? Frågan är komplicerad och det finns olika sätt att närma sig den. Den rädsla som avses när både Andersson och Listerborn talar om kvinnors rädsla, är rädsla för sexuellt våld. Missaktning i form av kommentarer med sexuella anspelningar, följt av ”oavsiktlig” beröring kan sägas ligga i början av en skala på vad som uppfattas som obehagligt, exakt var på skalan det börjar kännas hotfullt är individuellt och beror på varje kvinnas egna erfarenheter. Våldtäkt ligger längst bort på skalan och är det värsta som kan hända. Värre än att bli dödad enligt vissa (Andersson, 2001). Ett sätt att belysa kvinnors rädsla är att diskutera det som har berövats kvinnan, d.v.s. att det offentliga rummet inte i lika stor grad tillhör kvinnor som män, att de är rädda för att gå ut sent på kvällen och kanske t.o.m. undviker det. Denna typ av diskussion riskerar dock att stämpla alla kvinnor som offer vilket inte är önskvärt eftersom den negativa bilden kan generera ännu mer rädsla. Man kan då istället välja att fokusera på det kvinnor faktiskt har erövrat, d.v.s. att kvinnor har utvecklat strategier i det vardagliga livet, för att kontrollera sin rädsla och faktiskt går ut trots att de är rädda (Listerborn, 2002). Det kan också vara viktigt att poängtera att kvinnor inte alltid går runt och är rädda men att de däremot ständigt kalkylerar, medvetet eller omedvetet, risker att utsättas för våld och lägger upp strategier för att undvika våldet när de organiserar sin vardag (Andersson, 2001).

Dessa strategier kan exempelvis gå ut på att:

- Undvika vissa platser.
- Nyttja säkra transportmedel.
- Se till att inte vara ensam (i första hand vill man vara tillsammans med någon man känner, i andra hand en eller flera kvinnor man inte känner, en okänd man är värre än att vara ensam).
- Kontrollera sitt kroppsspråk (undvika ögonkontakt, gå/klä sig som en man).

- Inte låta sig begränsas trots att man är rädd (utgångspunkten är fortfarande att det är farligare att vara kvinna än man, men trots det rör man sig var och när man vill för att utmana rådande ordning).
- Utrusta sig (med nyckelknippa, hårsprej etc.) (Andersson, 2001)

Att endast framhålla dessa erövringar och måla upp bilden av den kapabla kvinnan som går ut trots att hon är rädd medför dock en risk att man förringar och kanske till och med ignorerar existerande problem, trygghetsarbetet förs inte framåt (Listerborn, 2002). Andersson menar att ”Kvinnor tvingas finna individuella lösningar på saker som egentligen är samhällsproblem” (Andersson, 2001, s.6). Det är en svår balansgång! Man måste diskutera båda dessa förhållningssätt och på något sätt kombinera dem, så att rädslan tas på allvar, men inte på bekostnad av att kvinnor framställs som offer (Listerborn, 2002).

Mäns rädsla

Kvinnors rädsla diskuteras alltså intensivt på olika sätt. Diskussioner om mäns rädsla är däremot mindre vanligt förekommande. Enligt Listerborn är män sällan könsdefinierade i forskning eftersom de utgör normen. Män som grupp blir därför ofta förbigångna i en djupare analys och att diskutera mäns trygghet blir alltså omöjligt. Viss forskning finns som visar att män genom djupintervjuer har uttryckt betydligt mer rädsla än vad tidigare statistiska undersökningar har visat. Trygghetsskapande insatser för kvinnor kan således säkert innebära större trygghet även för män. Intresset för denna typ av forskning är dock tämligen svalt. En möjlig orsak kan enligt Listerborn vara att inget intresse finns av att konstruera män som sårbara eller utsatta. Forskning om andra grupper, exempelvis barns rädsla, äldres rädsla, handikappades rädsla, hemlösas rädsla eller olika etniska gruppers rädsla saknas också i stor utsträckning (Listerborn, 2002).

Rädslans rum

Det finns en stark koppling mellan rum och rädsla. Hur man hanterar denna koppling och därmed också arbetar fram förslag på trygghetsskapande åtgärder, fokuseras ofta antingen på rädsla *för* rum, eller rädsla *i* rum. Rädslan *för* rum kan beskrivas som en rädsla uppbyggd av mentala föreställningar om ett särskilt rum som kan bygga på rykten, tidigare erfarenheter eller uppfattningar om att vissa rum i staden är mer farliga än andra. Rädslan är också starkt kopplad till de personer eller grupper man tror sig veta uppehåller sig på dessa platser. Rädslan *i* rum är mer en situationsbunden känsla av sårbarhet som beror på hur man tolkar den omgivande fysiska miljön. Rädslan hänger samman med platsens utformning vad gäller ljus/mörker, siktlinjer, ödslighet etc. Det finns även en stark koppling *mellan* dessa båda typer av rädsla, de kan påverka varandra. Den kopplingen förbises ofta och behöver göras tydligare! (Listerborn, 2002). Vilka rum som är rädslans rum är också starkt kopplat till tid. Vissa rum kan upplevas som hotfulla dygnet runt, sådana platser som ofta nämns är bl.a. parkeringshus, cykeltunnlar, cykelvägar (i de fall då de är förlagda till ensliga områden och ”baksidor” eller kantas av vildvuxen, tät vegetation), medan andra platser som upplevs som positiva på dagen blir hotfulla först på kvällen och natten. Parker och grönområden kan vara sådana exempel. Generellt upplevs fler platser som obehagliga på natten än på dagen (Andersson, 2001).

Trygghet i planeringen

Som jag tidigare skrev saknas det forskning om många olika gruppers rädsla och behov av trygghet, det är alltså orimligt att planerare eller brottsförebyggare ska föra alla dessa gruppers talan. Listerborn menar att man därför kanske inte heller ska eftersträva att planera färdiggjorda miljöer. Det måste finnas utrymme för människor att forma sina egna rum, vilket innebär att man bör ifrågasätta stora trygghetsskapande ansatser som inte tar hänsyn till olikheter mellan

människor och olikheter mellan platser. Samtidigt är det oerhört viktigt att trygghetsfrågan uppmärksammas bland arkitekter och planerare så att problemlösandet inte helt överlämnas åt säkerhetsindustrin (d.v.s. privata vaktbolag, låstillverkare etc.) (Listerborn, 2002). Vidare skriver Listerborn: ”Alla parter måste också ifrågasätta sina fördomar. Idag är motargumenten mot de brottsförebyggande insatserna ofta att de gör staden tråkig och steril – vilket förvisso kan vara sant och utgör ett problem – men de verkliga hoten mot demokratin menar jag är att tryggheten inte kommer alla till del.” (Listerborn, 2002, s.263)

Trygghetsskapande projekt eller brottsprevention?

Begreppen ligger nära varandra i betydelse, men används i lite olika sammanhang. Trygghetsarbete kan inte lika lätt som brottsprevention kopplas till någon myndighet exempelvis BRÅ. Ur brottsförebyggande perspektiv anses trygghet vara en effekt av brottsförebyggande åtgärder, medan trygghet inom stadsplanering snarare kan handla om att skapa trivsamma miljöer som folk vill vistas i utan att känna obehag, alltså en vidare formulering som kan innebära vitt skilda saker som belysning, uteserveringar, boendeinflytande m.m. (Listerborn 2002). Trygghetsskapande insatser sker ofta på planeringsstadiet och syns inte alltid, det kan handla lika mycket om att *undvika* otrygga situationer som att *skapa* trygga. (Listerborn 2002) Listerborn hävdar att signifikativt för både trygghetsskapande projekt och brottsprevention är att de ofta drivs i projektform med tillfällig finansiering och med individers personliga engagemang som drivkraft, där risken finns att projektens tillfälliga karaktär bara har en temporär verkan. De som finansierar projekten, är också till stor del de som har makt att definiera problemen och välja åtgärdsförslag (Listerborn, 2002). ”Val av åtgärd är beroende av vad det är som skall skyddas, till exempel om det är privat egendom eller individens kroppsliga integritet som är i fokus.” (Listerborn, 2002, s.262). Ofta är avsikten ottydligt formulerad och det är oklart vilket brott som skall förebyggas (Listerborn, 2002). Andersson menar att brottsförebyggande åtgärder ofta uppfattas som det samma som trygghetsskapande åtgärder. Hon menar att det finns en övertygelse om att om brott förebyggs skapas automatiskt en tryggare miljö, men att så inte nödvändigtvis är fallet. ”Att förebygga brott genom att t.ex. bygga in bostadsområden med höga murar och låsta grindar kan tvärtom skapa en otryggare miljö utanför själva området.” (Andersson, 2001, s.17). Vidare tycker sig Listerborn märka att det idag finns en trend att hellre använda formuleringen ”trygghet mot brott” än begreppet ”brottsprevention” eftersom det förra signalerar delat ansvar mellan myndigheter och allmänhet, medan det senare signalerar ensidigt myndighetsutövande. Hon ställer sig frågan om det bara är en förändring i språkbruk, eller om det faktiskt är förhållningssättet som har förändrats. Slutsatsen som dras är att det senare är fallet, men att det inte framkommer särskilt tydligt. Det finns också en strävan i lokala projekt efter att finna namn som signalerar medborgarinflytande snarare än övervakning och kontroll. Termer av säkerhet undviks helst och projekt kan byta namn flera gånger. Ingen vill framstå som säkerhetsivrare med tekniska lösningar som svaret på alla frågor. Begreppet ”trygghet” har en mer positiv klang än begreppen ”brottsprevention” och ”säkerhet” (Listerborn, 2002).

Trygghet och trafiksäkerhet.

Som tidigare nämnts planeras våra städer till största delen av män, som i planeringsarbetet rimligtvis utgår ifrån sina egna vardagliga erfarenheter. Detta trots att mäns och kvinnors vardag skiljer sig åt på flera sätt. Män använder sig exempelvis av bil i större utsträckning än kvinnor, som istället nyttjar kollektivtrafiken och dessutom kombinerar sina resor till och från arbetet med andra ärenden som inköp eller hämtning/lämning av barn. Andersson menar att ”Trafikrummet sträcker sig ”från dörr till dörr” och en förflyttning är en länk i den händelsekedja som individens vardag består av.” (Andersson, 2001, s.31). Hennes forskning handlar om kvinnors vistelse i detta trafikrum och hon menar att säkerhet är en central aspekt i samband med förflyttningar och att säkerhet för kvinnor ofta är detsamma som att känna sig trygg, att inte behöva vara rädd för att bli utsatt för fysiskt våld eller hot om våld, medan säkerhet i transportsammanhang istället har

handlat om att förebygga olyckor, skador och dödsfall som beror på trafiken. Hon vill därför vidga säkerhetsbegreppet så att det även innefattar säkerhet i betydelsen ”trygghet”. Att man inte bara diskuterar tekniska trafiklösningar i planeringen utan även resonerar kring hur olika platser kan betraktas/upplevas med hänsyn till trygghet. Om dessa upplevelseaspekter förbises kan åtgärder avsedda att öka säkerheten istället få motsatt effekt. Andersson tar upp exempel där kvinnor hellre sneddar över gator istället för att använda cykeltunnlar, cyklar fort och utan lyse för att inte synas på långt håll och ge en potentiell förövare tillfälle att planera ett överfall. Handlingar som kanske minskar risken för överfall, men avsevärt ökar risken för att bli påkörd. Alltså menar hon att det är angeläget att studera såväl kopplingen mellan rädsla och förflyttningar som mellan trygghet och trafiksäkerhet. Om man dessutom ersätter begreppet ”säkerhet” med begreppet ”trygghet” så att de betyder samma sak menar Andersson att den viktiga frågan blir vem eller vilka som skall skyddas från vem eller vad (Andersson, 2001).

Förhållandet mellan statliga direktiv och lokal praktik.

Listerborn tycker sig märka att man på lokal nivå förhåller sig ganska fritt till de policydokument som utfärdas av exempelvis Brottsförebyggande rådet (BRÅ). På vissa håll använder man dem inte alls och ser sig heller inte tvingad att göra så, ibland för att de centralt utvecklade riktlinjerna helt enkelt inte är applicerbara i det aktuella projektet, ibland för att riktlinjer för ett specifikt problem saknas. Ytterligare en anledning är att riktlinjer om nya specifika statliga satsningar ständigt kommer och lokalt försöker man då införliva de nya satsningarna i redan existerande projekt (folkhälsa – brottsförebyggande o.s.v.). Brukarmedverkan är viktigt för de lokala projekten, liksom samtal med andra praktiker som har erfarenheter från tidigare projekt. BRÅs direktiv om att trygghetsarbeten skall dokumenteras och utvärderas kan innebära en konflikt eftersom man i de lokala projekten ofta arbetar ganska intuitivt och osystematiskt. Listerborn tycker sig också märka att det finns tendenser att snarare tala om trygghet än om brott på lokal nivå. Den lokala diskussionen handlar ofta om trygghet som en del i helheten ”det goda livet” som inkluderar andra aspekter som trivsel, spänning och socialt liv. Diskussionen om trygghet är på lokal nivå ofta abstrakt och svår att förmedla i programförklaringar, det kan snarare handla om ett förhållningssätt eller en attityd (Listerborn, 2002).

Fyra sätt att se på staden, fyra sätt att diskutera trygghet.

Listerborn menar att även om trygghet har diskuterats inom internationell forskning i snart tjugo år så är det med låsta perspektiv som sällan utmanas. Det finns outtalade, ibland omedvetna, regler om vad som tas upp till diskussion och dessa regler bryts sällan. I sin avhandling tycker hon sig urskilja fyra olika synsätt på sambandet mellan trygghet och stadens fysiska miljö inom forskningen. Dessa olika synsätt kan ha mer eller mindre genomslagskraft och betydelse för policyutvecklingen och når ut till allmänheten i varierande grad. Vissa av de fyra synsätten har till viss del redan tagits upp i uppsatsen, men här nedan följer en kort redogörelse för vilka de är:

Den utsatta kvinnan – Kvinnors vardagsliv begränsas av rädslan för att röra sig genom staden. Denna rädsla beror på underliggande maktrelationer mellan könen. Kritiker menar att detta synsätt alltför ensidigt pekar på kvinnors utsatthet, vilket snarare förstärker än löser problemen.

Den frigörande staden – Staden är arena för makt och demokrati, här kan nya kulturer finnas som inte kan existera utanför en anonym urban kontext. Staden innebär frihet för kvinnor, homosexuella och andra som slipper de hämmande sociala normer som kan finnas i mindre samhällen där den sociala kontrollen är för stor. De positiva aspekterna av staden, snarare än problemen, förs fram och ”eländesforskningen” (*den utsatta kvinnan*) kritiserar. Synsättet är

tämligen orepresenterat i policyutvecklingen eftersom den till sin natur är problemorienterad. Kritiker menar att problem och otrygghet tenderar att förringas i denna inriktning.

Det goda grannskapet – Trygghet kan byggas fram och brott kan byggas bort genom fysiska åtgärder som främjar den sociala kontrollen. Synsättet är ofta praktiskt inriktat, men har en otydlig ideologisk värdegrund. Kritiker ifrågasätter för vem det är bra/möjligt/önskvärt att öka den sociala kontrollen och om det verkligen ökar tryggheten.

Den exkluderande staden – Här menar man att trygghet är en klassfråga. Anhängare av inriktningen menar att insatser mot brott och ordningsstörande element oftast riktas *mot* de svagaste i samhället, trots att det är de som kanske har störst behov av trygghet. De mer bemedlade flyr till olika typer av ”gated communities” där de som befinner sig innanför upplever större trygghet medan konsekvenserna för områden utanför istället blir att de upplevs som mer otrygga.

Listerborn menar att det istället för att föra dessa diskussioner separat finns en stor poäng med att hämta kunskap ur dem alla. När man jämför dem blir deras brister och fördelar desto tydligare. Det är också viktigt att kopplingen mellan ideologi och praktik är tydlig! Om man ser varifrån argumenten kommer är det lättare att se och formulera vad det är man vill åstadkomma. (Listerborn, 2002). Slutligen skriver Listerborn: ”En av poängerna i avhandlingen är att rädsla och trygghet måste diskuteras med en ambivalens.” (Listerborn, 2002, s.262)

Jag tolkar det som att man exempelvis bör vara medveten om att det finns problem med att diskutera kvinnors rädsla samtidigt som det är nödvändigt att göra det. Att brottsprevention och trygghetsskapande åtgärder inte alltid är samma sak och att olika åtgärder som skall befrämja trygghet ibland kan motverka varandra för att man inte är tydlig med vilken typ av trygghet som avses. Trygghet är inte *ett* problem, utan flera och ibland kan man inte lösa alla problem eller ta hänsyn till alla aspekter samtidigt på ett tillfredställande sätt.

Sammanfattande slutsatser om hur trygghet diskuteras i forskningen

Trygghet handlar enligt både Listerborn och Andersson mycket om att motverka rädsla för brott. Om rädslan är befogad eller ej har mindre betydelse för om den skall uppfattas som ett problem eller inte. Det ska den!

Kvinnors rädsla kan anses bero på ojämn könsmaktfördelning i samhället och är svår att diskutera utan att reproducera de traditionella könsroller som upprätthåller denna fördelning. Det finns därför anledning att anlägga genusperspektiv på trygghetsskapande projekt som helhet och inte endast som en del av en lösning.

Statistik om trygghet kan vara missvisande och bör användas tillsammans med kvalitativa metoder för att fastställa var och hur trygghetsskapande projekt skall genomföras.

Listerborn anar en trend att hellre använda begreppet ”trygghet” än begreppen ”säkerhet” eller ”brottsprevention” i olika lokala projekt. Hon tror att det beror på att trygghet är ett mer positivt laddat begrepp.

Andersson vill införliva trygghetstänkandet i säkerhetsbegreppet. Man bör när man diskuterar trafiksäkerhet också diskutera trygghetsaspekter som en naturlig del av lösningen. Man kan till och med tänka sig att ersätta begreppet säkerhet med begreppet trygghet för att dessa aspekter inte skall åtnjuta lägre prioritet än tekniska lösningar som avses höja den faktiska säkerheten.

Listerborn anser att trygghet måste diskuteras med en ambivalens. Det finns flera sätt att se på trygghet, det finns inte *ett* sätt som är rätt och fungerar överallt. Endast genom att jämföra olika synsätt kan man tydligt se deras fördelar eller brister i en specifik situation. Det är viktigt att vara tydlig om vad man vill åstadkomma och varför.

Statliga Direktiv

I den här delen av uppsatsen ska jag försöka beskriva hur trygghet diskuteras när statliga direktiv utformas. Med statliga direktiv menas de slutsatser och rekommendationer som tas fram i rapporter och utredningar som statliga verk och myndigheter har fått i uppdrag av regeringen att utföra inom olika områden. Dessa utredningar och rapporter kan sedan användas som underlag i olika beslutsfattande processer. I min uppsats har jag valt att titta på material från Boverket och Brottsförebyggande rådet (BRÅ). BRÅ är en statlig myndighet under justitiedepartementet som skall verka för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. BRÅ producerar även den officiella brottsstatistiken, forskar för att ta fram ny kunskap om brott och förebyggande av brott, samt stödjer det lokala brottsförebyggande arbetet (BRÅ, 2008). Boverket är ett statligt verk och på hemsidan beskriver man sig som den ”centrala myndigheten för frågor om byggd miljö och hushållning med mark- och vattenområden, för fysisk planering, byggande och förvaltning av bebyggelsen och för boendefrågor.” (Boverket, 2008).

Både BRÅ och Boverket arbetar ofta i samverkan med andra myndigheter och organisationer. BRÅs utredning *Bebyggelseinriktade åtgärder mot brott och otrygghet* (Törnqvist (Red.), 2002) kändes som ett naturligt val för uppsatsen och Rapporten *Brott, bebyggelse, planering* (Birgersson (Red.), 1998) från Boverket har funnits som referens i flera arbeten och verkar dessutom ha haft en stor roll i att intresset för brottsförebyggande med hjälp av fysisk utformning har vuxit i Sverige (Törnqvist (Red.), 2002). För ett mer övergripande perspektiv på hur trygghet införlivas i planeringen i stort valde jag också att läsa Boverkets rapport *Hållbara städer och tätorter i Sverige – förslag till strategi* som är en rapport om hur vi i framtiden bör bygga våra städer. Man har tittat på åtta andra europeiska länders stadspolitik för att kunna lägga fram ett förslag på strategi till hållbar stadsutveckling. Ett stort antal aspekter på hållbarhet tas upp och under rubriken *Utmaningar i stadsmiljöns utformning, stadslivets utbud och den urbana livskvaliteten* kan man under avsnittet *Folkhälsan och den byggda miljön* (s.100) läsa om *Trygga, säkra och sunda stadsmiljöer* (s.101). Eftersom rapporten omfattar ett stort antal utmaningar inom olika områden är delen som behandlar trygghet och säkerhet relativt kortfattad. Intressant att notera kan vara att avsnittet om trygghet sorteras in under frågor som har med folkhälsa att göra (Boverket, 2004).

Hur man förhåller sig till rädsla i statliga direktiv

I samtliga tre ovan nämnda rapporter tycker jag mig märka att tonvikten på hur ett tryggt samhälle uppnås ligger på förebyggande av brott snarare än förebyggande av rädsla, men rädsla problematiseras ändå i viss utsträckning. I Utredningen *Bebyggelseinriktade åtgärder mot brott...* (Törnqvist (Red.), 2002) diskuteras enkätundersökningar som har gjorts i två förorter till Stockholm respektive Göteborg vilka visar att omkring hälften av de boende känner sig otrygga när de går ut ensamma om kvällen. I utredningen konstateras att ”Det är viktigt att ta dessa undersökningsresultat på lika stort allvar som antalet polisanmälda brott. Rädsla för brott föder lätt ny rädsla och kan, i sin yttersta konsekvens, leda till förskansade och slutna samhällen som ingen egentligen önskar” (Törnqvist (Red.), 2002, s.18). Denna farhåga återkommer i alla tre rapporterna och vad man befärrar är att om rädslan får härja fritt i samhället bildas en ond cirkel där brottsförebyggande åtgärder i den fysiska miljön som kanske inte ens är motiverade vidtas, vilket leder till ökad rädsla, ytterligare, mer extrema, åtgärder, vilka tydligt signalerar att man befinner sig på en farlig snarare än skyddad plats, vilket leder till större rädsla o.s.v. Tillslut, menar man, kan denna onda cirkel av upplevd otrygghet bidra till att fler verkliga risker uppstår genom att det offentliga rummet helt tas över av dem som vågar gå ut, vilka ofta är samma grupper av människor som många uppfattar som hotfulla. I *Brott, bebyggelse, planering* skriver man: ”En hög grad av rädsla kan medverka till att bara vissa grupper, t.ex. ungdomar, vistas på allmänna platser under kvällstid.” (Birgersson (Red.), 1998 s.29).

Orsaker till rädsla

I *Brott, Bebyggelse, planering* nämner man flera olika faktorer som kan ha betydelse för rädsla. Bland dessa nämns:

- Faktisk iakttagen brottslighet.
- Ökad etnisk heterogenitet i samhället (som kan innebära att stereotypa bilder av invandrare som brottslingar kan skapas).
- Ekonomisk åtstramning i samhället (vilket leder till en allmän oro över vart är samhället på väg) Medias överdrivna rapportering om våldsbrott.
- Svaga sociala nätverk i grannskapet.
- Utformning av fysisk miljö som signalerar social oordning (Birgersson (Red.), 1998).

Rädslan kopplas alltså i stor utsträckning till olika sociala faktorer och hur den fysiska miljön påverkar dessa faktorer. Man ser emellertid också ett visst samband med de rent fysiska faktorerna: ”Otryggheten hänger till stor del samman med den faktiska förekomsten av brottslighet men också med föreställningen om var brott kan ske. Många människor känner sig otrygga av att röra sig ensamma i avskilda, tomma och mörka områden.” (Törnqvist (Red.), 2002, s.13). Sådana platser som kräver extra insatser och ofta nämns som obehagliga är bland andra kollektivtrafikens stationer och hållplatser, parker på kvällen, gång- och cykeltunnlar/broar samt parkeringsplatser (Birgersson (Red.), 1998). Rädsla är också kopplat till upplevelser av makt eller maktlöshet. Tidigare upplevelser i livet kan påverka, liksom kulturella betingelser eller okunskap om hur stora eller små riskerna för att utsättas för brott verkligen är. Man menar också att rädsla smittar. Inte bara eventuella egna upplevelser av utsatthet eller våld påverkar, även andra människors upplevelser, exempelvis bekanta som blivit utsatta eller medias rapportering har betydelse (Birgersson (Red.), 1998).

I *Brott, bebyggelse, planering* resoneras det också kring den statistiska ”sanningen” att äldre kvinnor utan anledning är mer rädda än yngre män. Frågan ställs om det inte kan vara så att kvinnor stannar hemma i stor utsträckning och därför inte utsätts för våld, eller om det helt enkelt är så att kvinnor har lättare för att tala om sin rädsla än män. Äldre kvinnors rädsla ges också en tänkbar förklaring i att konsekvenserna av ett överfall kan bli ödesdigra, med svåra skador, medan en ung person kanske skulle klara samma överfall med lindrigare blesyrer (Birgersson (Red.) 1998, s.28)

Synen på kriminalitet

I de statliga verkens rapporter anser man att det är angeläget att kunskap finns om kriminalitet och hur den påverkas av fysisk utformning. Man betonar att det också är av vikt att denna kunskap verkligen tillämpas och att ett brottsförebyggande perspektiv finns på all planering redan från början för att uppnå ökad trygghet i samhället (Törnqvist (Red.), 2002). I det här avsnittet kommer jag att beskriva huvuddragen i hur kriminalitet framställs i de rapporter jag har läst.

Brottsligheten

Hälften av de anmälda brotten begås i någon av de tre storstadsregionerna vilket gör att brottslighet kan ses som ett i första hand urbant fenomen. Urbaniseringen kan alltså ses som en orsak till att brottsligheten har ökat. Det är en liten andel av befolkningen som står för en majoritet av brotten. Främst är det unga män som begår brott i de områden där de själva bor (Törnqvist (Red.) 2002).

Kön, ålder och social tillhörighet har större betydelse för brottsligt beteende än etnicitet. Invandrare har det ofta i början av sin vistelse i det nya landet mindre stabilt socialt än landets övriga befolkningsgrupper och det är alltså snarare den sociala situationen än den etniska tillhörigheten som gör att denna befolkningsgrupp kan vara överrepresenterade i viss typ av

statistik. Generellt är brottsligheten större i socialt utsatta områden med hög arbetslöshet. Vidare menar man att kriminalitet är ett inlärt beteende och att områden med hög belastning av brottslighet därför föder fler brottslingar, vilket kan vara en förklaring till hög koncentration av kriminalitet i vissa områden (Birgersson (Red.), 1998)

Brottslingen

Brottslingar har samma uppfattning som övrig befolkning om vad som är eftersträvansvärt, men saknar medel för att uppnå det på legal väg och saknar moral för att inte skaffa sig det på illegal väg.

Spänning kan vara ett motiv till att begå brott. Det finns fall då spänningen inte bara är extra krydda utan själva huvudsyftet med en brottslig handling. När det gäller den här typen av brott kan man fundera över om det till och med kan vara så att trista miljöer kan framkalla brott eftersom man där kan tänka sig att det finns ett ökat behov av spänning. Kan i så fall miljöer med utrymme för spänning förhindra dem? (Birgersson (Red.), 1998). Makt är ett annat vanligt motiv till brottsliga handlingar. Syftet är då att få känna dominans över andra människor. Denna typ av handlingar bottnar ofta i att man blivit kränkt tidigare i livet. Den här typen av brottsligt beteende är svår att koppla till bebyggelse. Kanske att platser med möjligheter till möten där alternativa, positiva relationer till människor främjas skulle kunna ha en preventiv effekt. (Birgersson (Red.), 1998)

Slutligen menar man i de statliga myndigheternas rapporter:

” En stor del av de brott som begås, främst skadegörelse, är ofta inte planerade utan sker därför att tillfälle ges. Genom att försöka minska antalet tillfällen kan även antalet brott minska.” (Birgersson (Red.) 1998, s.111). Denna tanke är själva grundpelaren i de brottspreventiva metoder som kommer att beskrivas i följande avsnitt av uppsatsen

Brottsprevention

Gemensamt för Boverkets och BRÅs rapporter är övertygelsen att man bör sträva efter att minska brottsligheten för att öka tryggheten i samhället. Följaktligen handlar rapporterna mycket om brottspreventivt arbete och bebyggelseinriktat sådant i synnerhet. I rapporten *Brott, bebyggelse, planering* ställer man sig inledningsvis frågan om bebyggelsen påverkar brottsligheten och en av slutsatserna är att: ” Det finns en omedelbar koppling mellan det som fysiskt gestaltas och det sociala resultatet.” (Birgersson m.fl. 1998, s.129). I det här avsnittet tänkte jag kort redogöra för de olika typer av brottspreventiva åtgärder som diskuteras i rapporterna. Man kan arbeta brottspreventivt på flera olika sätt. Kort kan man säga att inriktningen social brottsprevention syftar till att eliminera *motivet* att begå brott, att minska antalet förövare genom sociala åtgärder. Inriktningen situationell brottsprevention syftar istället till att eliminera *tillfället* att begå brott (Törnqvist (Red.), 2002).

På vissa håll arbetar man även med offerinriktad prevention som vänder sig till vissa typer av brottsoffer, exempelvis de som lever i särskilt utsatta miljöer eller de som löper stor risk att åter utsättas för brott. Det preventiva arbetet kan exempelvis bestå av självförsvarsträning. (Birgersson (Red.), 1998). Svensk tradition har tidigare varit mer inriktad på social brottsprevention än situationell, men numera har bebyggelseinriktade åtgärder mot brott fått stor genomslagskraft. Intresset har vuxit betydligt sedan Boverkets rapport *Brott, Bebyggelse, Planering* från 1998 (Törnqvist (Red.), 2002). Kanske beror intresset på att man snabbare kan få ett tydligt och mätbart resultat av sina ansträngningar. Effekterna av social brottsprevention (fler fritidsgårdar, arbetsmarknadsprogram etc.) är däremot svåra att mäta eftersom åtgärderna är mycket långsiktiga (Birgersson (Red.), 1998).

Situationell brottsprevention

Social och offerinriktad brottsprevention faller utanför avgränsningarna som jag har gjort för min uppsats, men jag tänkte här förklara lite närmare vad situationell brottsprevention innebär.

Genom olika typer av åtgärder som oftast syftar till att främja den sociala kontrollen (vilken kommer att beskrivas kort nedan), försöker man eliminera tillfällena att begå brott. Som jag tidigare skrev finns en uppfattning om att brottslingar är opportunister, de griper tillfället när det dyker upp. Det gäller alltså att se till att det inte dyker upp något tillfälle.

Det finns tre typer av åtgärder som kan sägas höra till den situationella brottspreventionen (Birgersson (Red.), 1998):

Sociala hinder – Man kan se till att fönster, tvättstugor, källare, parkeringsplatser etc. placeras på ett sådant sätt att överblickbarheten underlättas. Grannsamverkan kan främjas.

Fysiska hinder – Man kan använda sig av fysiska skydd som exempelvis lås, stängsel, murar, larm etc.

Symboliska hinder – Man kan se till att det finns tydliga gränser mellan privat, halvprivat och offentligt. Tydliga ansvarsområden för att hålla området välskött är ett annat medel. Välskötta områden signalerar att det finns någon som bryr sig.

Fysiska hinder kan vara nödvändiga, men anses inte vara eftersträvansvärda. De kan starta onda cirklar av upplevd otrygghet där ytterligare skydd krävs, osv. Troligt är dessutom att brottsligheten inte minskar utan endast flyttar till ett annat område med färre lås, larm och stängsel. Framgångsrika brottsförebyggande åtgärder kan dock få helt motsatt effekt, nämligen att preventiva insatser i ett område minskar brottsligheten även i intilliggande områden! (Birgersson (Red.), 1998)

Social kontroll

Den situationella brottspreventionen syftar alltså till att främja den sociala kontrollen. Social kontroll är att synas och bli sedd. Att veta att det finns människor som kan ingripa om man skulle bli utsatt för brott. Det finns en övertygelse om att ökad social kontroll ökar tryggheten. Ökad social kontroll kan uppnås bland annat genom att skapa vackrare, tydligt avgränsade rum som inte är alltför stora. Det är också en stor fördel om rummen har god tillgänglighet och mångsidig användbarhet, så att många människor lockas dit och på så sätt bidrar till att upprätthålla den sociala kontrollen. Social kontroll gynnas av homogen befolkningssammansättning – människor med samma livsvillkor och bakgrund har troligen lättare för att knyta band med varandra, man reserverar sig dock för att alltför homogena områden i vissa fall tvärtom kan försvaga den sociala kontrollen. Social kontroll är dock inte helt okomplicerat. Värden som främjar social kontroll kan hamna i konflikt med andra värden som omfattar integritet och rätten till ett privatliv (Birgersson (Red.), 1998). Den sociala kontrollen kan delas in i två kategorier. Formell social kontroll som utövas av personer som är anställda för ändamålet, ex. poliser eller vakter samt informell social kontroll som utövas av allmänheten, exempelvis förbipasserande, kioskbiträden eller grannar (Boverket, 2004).

Stadsplanemönster och utformningsprinciper

Förebyggande av brottslighet och insatser för att öka tryggheten kan ske, som ovan nämnts, i den mindre skalan, men också på ett mer övergripande plan. Boverket och BRÅ är i rapporterna som studerats eniga om att stadsplanemönstret har stor betydelse både för upplevelsen av trygghet och förekomsten av brottslighet. Traditionella rutnätsstäder med funktionsblandning, där människors närvaro och rörelse är jämnt fördelad upplevs som tryggare än många av dagens städer där områden ligger som enklaver i ett trädmonstrat kommunikationssystem. Där vägarna

förgrenar sig från huvudgata till mindre och mindre vägar som saknar inbördes förbindelser och där funktioner är uppdelade vilket leder till ett ojämnt tidsanvändningsmönster (d.v.s. hur många och vilka som använder stråken och platserna, på vilket sätt och när). En annan viktig variabel är skalan på exempelvis trafiksystem och bostadsområden. Skalan på orten är också viktig, från den lilla byn till storstaden. En trygg miljö är en miljö där det finns människor (Birgersson (Red.), 1998). Det är oftast lättare att ”skapa” trygga miljöer vid nybyggnation än vid omgestaltning av befintliga områden eftersom den fysiska strukturen i befintliga områden ligger fast men kan formas med tanke på trygghetsaspekter vid nybyggnation. Att bygga ett tryggt område kan ändå var svårt då beslut fattas av olika kompetenser och intressenter i olika skeden (politiker, planerare, byggherrar m.fl.), det är inte säkert att alla har samma idé om hur en trygg miljö ser ut. (Boverket, 2004)

Slutsatserna i både *Brott, bebyggelse, planering* och *Bebyggelseinriktade åtgärder mot brott...* är att det inte kan finnas någon standard för att minska brott eller rädslan för brott, varje situation är unik och kräver platsspecifika lösningar där en kombination av social och situationell brottsprevention bör användas. Avvägningar, mellan olika typer av åtgärder, som tar hänsyn till ett områdes specifika problem, måste göras. Åtgärder kan förstärka eller motverka varandra, det är viktigt att det senare undviks!

Trygghet i planeringen.

För att undersöka hur trygghet diskuteras i den övergripande planeringen har jag tittat närmare på Boverkets rapport *Hållbara städer och tätorter i Sverige – förslag till strategi* från 2004 där man kan läsa: ”Trygghet och säkerhet bör ha en given plats i samhällsplaneringen” (Boverket, 2004, s.103). Att det bör vara så togs emellertid upp redan 1998 i rapporten *Brott, bebyggelse, planering* där man menar att en trygg och säker stad inte är ett entydigt begrepp och att strävan efter att bygga trygga städer ofta kan hamna i konflikt med strävan efter att bygga trivsamma och intressanta städer. ”Det är angeläget att olika syften med städernas utveckling ställs mot varandra och diskuteras inom ramen för en samordnad planering för en hållbar stadsutveckling och ett gott vardagsliv.” (Birgersson (Red.), 1998, s.9). Vidare anser BRÅ att brottsförebyggande strategier bör ha flera olika infallsvinklar för att kunna minska brottsligheten och öka tryggheten och att det då är naturligt att detta perspektiv utforskas vid planering, utformning och förvaltning (Törnqvist (Red.), 2002).

Trots det bedömer man i *Bebyggelseinriktade åtgärder mot brott...* från 2002 att frågor kring just bebyggelseinriktade åtgärder prioriteras lågt i förhållande till andra intressen som exempelvis trafiksäkerhet när ny bebyggelse skall planeras (Törnqvist (Red.), 2002). Det är också så att brottsprevention i förhållande till fysisk planering fortfarande är en aspekt som saknas i många kommuners översiktsplanering. Kanske beror det på att det i plan- och bygglagen (PBL) inte står något tydligt uttalat om att den aspekten skall beaktas, i BRÅs rapport framhålls emellertid att det kanske inte heller är önskvärt med regler och förordningar gällande brottsförebyggande aspekter i PBL, information och utbildning ses som en mer framkomlig väg. Intresset för och medvetenheten om bebyggelseinriktade åtgärder och deras betydelse för brottslighet och trygghet har dock ökat i kommunerna och sedan rapporten från 1998 har man kunnat märka att behovet av trygghet (och trygghet mot brott) visserligen lyfts fram i ett fåtal översiktsplaner, men att policyuttalanden om brottsprevention i form av fysisk planering fortfarande är sällsynt. Det är också ovanligt med konsekvensbeskrivningar som tar upp trygghetsaspekter vid lokalisering av nybebyggelse, även om man skulle kunna tänka sig en modell liknande den som används vid miljökonsekvensbeskrivningar (Törnqvist (Red.), 2002). Dyliga beskrivningar och principiella ställningstaganden i översiktsplanen skulle kunna bidra till att man kan undvika det som forskaren Mats Franzén kallar för ”De små beslutens tyranni”, det vill säga enskilda beslut som tas av enskilda fastighetsägare, ofta efter påtryckningar från försäkringsbolag med syfte att skydda insidan av byggnaden från de på utsidan. Det kan exempelvis vara att man sätter upp jalousier eller

galler framför fönstren. Dessa beslut kan få stora konsekvenser för utsidan och mellanrummen, men ingen politisk instans har idag ansvar för hur utsidan som helhet upplevs (Törnqvist (Red.), 2002). Det finns också stora skillnader mellan kommunerna med avseende på hur man arbetar med trygghet och planering. Stora kommuner som Göteborg, Helsingborg och Stockholm har dragit igång omfattande trygghetsprojekt och har utformat särskilda program för arbetet. Mindre kommuner saknar emellertid ofta egen arkitekt eller fysisk planerare, utformning sköts av inhyrda konsulter varför det kan vara svårare att utforma ett trygghetsprogram med helhetsperspektiv. Även i sådana situationer skulle ett policyuttalande i översiktsplanen kunna vara behjälpligt (Törnqvist (Red.), 2002).

Behov av kunskap

Att mer kunskap om brott, brottsförebyggande åtgärder och dess betydelse för trygghet behövs anser man i alla de tre rapporter som jag har läst, såväl 1998 som 2002 och 2004. Det verkar alltså vara ett ständigt behov! I BRÅs utredning från 2002 framhåller man dock att kunskapsproduktionen inom ämnet trots allt har vuxit betydligt och numera inkluderar en mängd olika kompetenser som exempelvis polisen, stadsbyggnadskontor, högskolemiljöer och bostadsföretag. Man menar vidare att man måste se till att den information som kommer fram i forskning sprids vidare till praktiker på både nationell, regional och lokal nivå. I den kedjan anser sig BRÅ och Boverket spela en viktig roll som länken mellan forskning och praktik (Törnqvist (Red.), 2002). Dagens brist på kunskap innebär att man måste ta beslut i frågor som rör brottsförebyggande åtgärder som avser att öka tryggheten utan att man egentligen vet exakt vilka effekterna kan bli. Detsamma gäller dock för många andra samhällsområden och det är väldigt viktigt att man vågar vidta konkreta åtgärder trots att man inte har tillgång till all relevant kunskap. Dokumentation och analys av dagens åtgärder bidrar till morgondagens kunskap (Törnqvist (Red.), 2002).

Rekommendationer för lokalt brottsförebyggande arbete

Tidigare i uppsatsen har jag nämnt att man i de statliga direktiven dragit slutsatsen att det inte är möjligt att arbeta fram en standard för hur man ska arbeta med trygghetsfrågor och brottsprevention. Det är nödvändigt att diskutera dessa frågor lokalt och det är främst på den kommunala och lokala arenan som brottsförebyggande arbete kan ge resultat. BRÅ har varit en stark drivkraft bakom att så många lokala brottsförebyggande råd har bildats runt om i landet. I mindre kommuner är dessa brottsförebyggande råd ofta sammanslagna med folkhälsorådet, då det vid en närmare granskning visade sig att det i stora drag var samma typ av frågor som diskuterades i de olika råden, ibland till och med av samma människor. I rådet bör, förutom privata intressenter, också ingå polis och kommunala representanter för drivkraft och ökade möjligheter för genomförande (Törnqvist (Red.), 2002). I Boverkets rapport från 2004 rekommenderas dessutom att det lokala brottsförebyggande arbetet även omfattar representanter från instanser som gestaltar och förvaltar stadsmiljöer, bostäder och trafikmiljöer. En allmän uppfattning i de rapporter som jag har studerat inför uppsatsen är att brukarmedverkan är centralt i de lokala brottsförebyggande arbetena. Politikernas sätt att hantera medborgarnas vilja och förmåga att delta i olika projekt har stor betydelse för utfallet. Det är viktigt att vara tydlig med hur projekten förhåller sig till den kommunala planeringen. En förutsättning för lyckade arbeten är att det finns en organisation som kan samordna insatser och idéer från olika initiativtagare, ett centralt beslutscentrum, men också en länk mellan engagerade deltagare och myndigheter. Något som kan fungera som kontaktpunkt mellan bland andra enskilda, företagare, föreningar och kommun. Brottsförebyggande insatser av projektkaraktär bör undvikas, istället skall långsiktiga förbättringar åstadkommas i lokalt utvecklingsarbete. Brottsförebyggande skall inte vara en specifik fråga, olika åtgärder inom samma geografiska område kan då komma att motverka varandra. Frågan bör istället vara en naturlig del av ett områdes allmänna utveckling och diskuteras parallellt med övriga frågor rörande den fysiska miljön (Birgersson (Red.), 1998).

Planerarnas roll i detta arbete är att fungera som stöd under kunskapsuppbyggnad och problemformulering, att finna lämpliga avvägningar mellan motstående intressen samt bidra med att sortera upp frågor i stort och smått. D.v.s. veta vad som behöver lösas på regional nivå och vad som är möjligt att genomföra lokalt (Birgersson (Red.), 1998).

Kort om certifiering och standardisering

I *Bebyggelseinriktade åtgärder mot brott...* tar man upp möjligheten att områden såväl som enskilda bostäder och byggnader som uppfyller ett visst antal trygghets- och säkerhetskrav skulle kunna certifieras. Modellen används bl.a. i Storbritannien och Nederländerna där man upplever att arbetet har haft positiva effekter. I utredningen befarar man dock att ett certifieringssystem skulle kunna leda till att man på vissa håll nöjer sig med att uppfylla minimikraven istället för att tillämpa bästa möjliga kunskap, dessutom anser sig varken BRÅ, Boverket, Rikspolisstyrelsen eller Svenska Kommunförbundet vara lämplig som huvudman för en certifieringsordning (Törnqvist (Red.), 2002).

CEN, det europeiska standardiseringsorganet håller på att utarbeta en Europeisk standard för bebyggelseinriktade åtgärder i brottsförebyggande syfte. Men arbetet har inte haft förankring i de olika ländernas planeringsverksamhet. I *Bebyggelseinriktade åtgärder mot brott...* drar man alltså slutsatsen ”att när det gäller planeringsfrågor bör de forum användas som redan existerar och som besitter den kompetens som är nödvändig för att samordna planeringsprocesser kopplade till nationell lagstiftning om fysisk planering.” (Törnqvist (Red.), 2002 s.35).

För det svenska trygghetsarbetet verkar alltså varken certifiering eller standardisering vara aktuellt.

Sammanfattande slutsatser om hur trygghet behandlas i statliga direktiv

Trygghet och säkerhet anses vara en viktig aspekt av folkhälsa.

Trygghet och säkerhet bör ha en given plats i planeringen.

Intresset för Bebyggelseinriktade åtgärder mot brott har vuxit under senare år.

Kunskapsproduktionen inom området trygghet/brottsprevention är viktig och kunskap bör spridas vidare anser Boverket respektive BRÅ både 1998, 2002 och 2004. Det verkar alltså föreligga ett ständigt behov. Boverket och BRÅ anser sig kunna vara en viktig länk i spridningen av kunskap mellan forskning och praktik.

Situationell brottsprevention bör tillämpas för att ”minska brottsligheten och öka tryggheten”.

Rädsla för brott kan motverkas genom att social kontroll främjas. Social kontroll anses eftersträvansvärt eftersom den ökar tryggheten.

Det kan inte finnas någon nationell standard för trygghetsfrågor och brottsprevention, lösningar måste arbetas fram lokalt och bör vara en naturlig, snarare än separat, del av ett områdes allmänna utveckling.

Boverket och BRÅ samverkar sinsemellan och även med andra myndigheter. Deras uppfattning om vad trygghet är och hur den bäst uppnås verkar inte skilja sig åt nämnvärt.

Praktikerna

I den här delen av min uppsats har jag tänkt fokusera på hur praktiker i Sverige diskuterar trygghet. Praktikerna är förstås de som arbetar på ett konkret sätt med att planera för trygghet. Materialet som har studerats inför det här avsnittet varierar stort både i fråga om form och omfattning. Jag har medvetet försökt att titta på olika typer av material och de typer som förekommer är bl.a. föredragssammanfattningar, workshopdokumentationer, handböcker för exempelvis trygghetsvandringar, eller för vad man bör ha i åtanke när man strävar efter att planera ”tryggt” etc. Urvalet har skett ganska intuitivt utan större eftertanke kring vad gäller till exempel geografiskt ursprung. Mycket av materialet har gått att få tag på elektroniskt och mycket av materialet hänger på något sätt samman genom referenser eller genom en person som varit delaktig. Gemensamt för allt material är att det är utarbetat för eller särskilt riktat till praktiker/planerare som skall arbeta med trygghetsfrågor. Nedan följer en redovisning av studerat material.

Tryggare stad – Kan man förändra rädslans platser?

Tryggare stad – Kan man förändra rädslans platser? är en publikation som arbetats fram i ett samarbete mellan Göteborgs stadsbyggnadskontor och institutionen för stadsbyggnad på Chalmers. Det är en handbok som riktar sig till alla som kommer i kontakt med planering i någon form. I boken beskrivs tre fiktiva kvinnors vägval genom Göteborg på kvällen. Fokus på ligger på rumsliga situationer som på kvälls- och nattetid känns obehagliga, eftersom tidigare forskning visar att det finns miljöer som undviks främst när det är mörkt och sent. Det är tre kvinnors vägval som beskrivs, men i handboken poängteras att även män kan uppleva otrygghet. Åtgärder som skall skapa tryggare städer för kvinnor är alltså positiva även för män. Konkreta och tydliga exempel på vad som kan upplevas som hotfullt beskrivs med hjälp av förtydligande bilder och vad som undviks är i fokus. I handboken vill man skapa medvetenhet om otrygga platser, ge exempel på sådana och inspirera till åtgärder som kan förbättra dem och på så sätt skapa trygghet i staden. Ytterligare ett mål är att integrera jämställdhetsfrågor i planeringen (Listerborn, 2000).

Vad påverkar trygghetskänslan? – En kvalitativ studie med Staffanstorps invånare om faktorer som påverkar trygghetskänslan.

Skriften är en rapport från Staffanstorps kommun med syfte att reda ut vad otrygghet betyder för kommunens invånare, vad som påverkar känslan av otrygghet, om det finns särskilt otrygga platser i kommunen och om kommunen kan göra något för att Staffanstorp ska kännas tryggare. Studien är kvalitativt baserad på intervjuer och resultatet visar att det som deltagarna önskar mest av allt är fler fotpatrullerande poliser. Otrygghetsfaktorer som nämns i intervjuerna är bl.a. ungdomsgång, dålig belysning, områden med eftersatt skötsel, klotter och förstörelse. Fortkörning uppfattas också som en otrygghetsfaktor. Flertalet deltagare i studien är positivt inställda till kameraövervakning. De flesta deltagarna upplever inte att Staffanstorp är en otrygg kommun, i rapporten nämns möjligheten att kommunen upplevs som trygg eftersom Staffanstorp är ett relativt homogent samhälle, man är inte så anonym här. Kommunen vill erbjuda ett tryggt samhälle att bo och verka i genom att stärka gemenskapen (Runesson och Skawinska, 2006).

Framtidens trygghetsbok

Förvaltnings AB Framtiden är en kommunal fastighetskoncern i Göteborg och man skulle kunna tänka sig att deras publikation *Framtidens trygghetsbok - Om att förebygga brott och öka tryggheten i bostadsområden och stadsdelar i Göteborg* egentligen borde falla utanför mina avgränsningar eftersom bostadsgårdar är privata miljöer. Jag har emellertid valt att titta på boken trots allt eftersom det i

den betonas att samverkan mellan fastighetsägare är nödvändig för att kunna påverka området utanför den egna tomtgränsen och dessutom verka för att hela stadsdelar skall blomma upp. Offentlig miljö alltså. Man har fått upp ögonen för att de boende i högsta grad även påverkas av området *utanför* sin egen bostadsgård (Malm (Red.), 2005)

Man rekommenderar kartläggning av problembilder i bostadsområden som en metod att skapa tryggare områden. Kartläggningens syfte kan vara att:

Identifiera problemen – Kriminalitets och trygghetsstudier pekar på problem, dessa måste sedan åtgärdas annars finns ingen poäng med att peka ut dem!

Påverka andra aktörer - Fastighetsägare kan bara arbeta med trygghet fram till tomtgränsen, men de boende påverkas även av området utanför! Alltså är samverkan är nödvändig!

Underlätta utvärdering – Kartläggning gör det lättare att utvärdera åtgärder inför framtida trygghetsarbeten.

Avliva myter – Tillbakavisa felaktig info om brottslighet etc. (Malm (Red.), 2005)

Plan för hållbar utveckling

Helsingborgs stad arbetade 2007 fram sitt program *Plan för Hållbar utveckling* där sju olika arbetsområden analyseras för att strategier för förbättringar skall kunna arbetas fram och för att få en överblick över vilka arbetsområden som bör prioriteras. *Trygghet och säkerhet* är ett av områdena som har analyserats (de övriga sex är: *Arbete och utbildning, Barns och ungas uppväxtvillkor, Boende och stadsutveckling, Hälsa och levnadsvanor, Hälsosamt åldrande samt Miljö kvalitet*) (Andersson m.fl. 2007). För varje arbetsområde som ingår i programmet sattes mål upp och för *Trygghet och säkerhet* formulerades dessa mål: ”Brottligheten ska minska” samt ”Alla ska kunna känna sig trygga” (Andersson m.fl. 2007, s.4). En analys gjordes över hur långt man kommit i måiluppfyllelsen och den betygsattes enligt följande skala: Sur gubbe = Vi behöver bli bättre. Neutral gubbe = Vi är på väg. Glad gubbe = Vi har kommit ganska långt. Båda målen i kategorin Trygghet och säkerhet fick betyget sur gubbe. (Andersson m.fl. 2007). Måluppfyllelsen för de två målen kontrolleras med hjälp av statistiska mätningar över:

- Antal polisanmälda våldsbrott
- Antal polisanmälda bostadsinbrott
- Kostnader för skadegörelse på skolorna
- Känsla av säkerhet och tillit till andra i det egna bostadsområdet
- Andel utsatta för hot om våld.
- Andel oroliga för att utsättas för brott
- Andel som avstår aktiviteter på grund av otrygghet (Andersson m.fl. 2007 s.21)

En punkt som man ännu inte mätt, men önskar mäta är:

- Ekonomisk lönsamhet av förebyggande arbete

Målsättningen i programmet kräver samverkan med olika myndigheter och organisationer och man är tydlig med att man anser att allt hänger ihop. Åtgärder inom ett arbetsområde ger effekter även inom andra områden. Att behålla ett helhetsperspektiv och arbeta tvärssektoriellt är alltså nödvändigt då man eftersträvar en hållbar utveckling (Andersson m.fl. 2007).

Trygghet på göteborgska - Ett föredrag om trygghet i fysisk miljö

Föredraget är skrivet av Gerd Cruse Sondén som kallar sig själv för ”trygghetsarkitekt”. Titeln är kanske inte så långsökt då hon menar att just kopplingen mellan fysisk miljö (arkitektur) och socialt liv är nyckeln till trygghet! Gerd Cruse Sondén arbetar på rådet för *Tryggare och Mänskligare Göteborg* som är Göteborgs centrala brottsförebyggande råd. Det startade 2001 och ligger

organisatoriskt direkt under kommunstyrelsen”(Cruse Sondén, 200?) Cruse Sondén menar att Göteborg har ambitionen att vara en trygg och öppen stad med vackra välskötta miljöer som inbjuder till möten mellan människor. Hon ser dock en tendens att ”låsa portar”, att stänga ute obehöriga och menar att någonting viktigt håller på att gå förlorat. Eftertanke kring hur vi vill att framtiden skall se ut uppmanas (Cruse Sondén, 200?).

Vidare menar Cruse Sondén att avvägningar för trygghetsåtgärder måste göras för varje specifik plats och hon tar upp ett exempel med biltrafik. Måttlig biltrafik i låga hastigheter anses öka tryggheten och sådan trafik dras numera gärna in på områden som önskas göras mer urbana och därmed även trygga. Samtidigt behöver barn stora ytor att leka tryggt på. Dessa stora ytor ligger ofta på samma platser och områden som biltrafiken planeras förläggas till. Det blir naturligtvis en konflikt mellan intressen. En konflikt som inte kan lösas generellt utan måste ordnas upp lokalt (Cruse Sondén, 200?).

Dokumentation av workshop om tryggheten i det offentliga rummet

Workshopen anordnades 2007 av Skånes länsstyrelse och Movium i Helsingborg, Kristianstad, Malmö och Ystad. I inbjudan kunde man läsa att: ” Det finns all anledning till att Skånes kommuner träffas för en konstruktiv diskussion.” (Skånes länsstyrelse, 2007a, s.1) Det som man ansåg behövdes diskuteras var bland annat hur trygg staden är, vad det finns för olika aspekter på trygghet, vad som påverkar faktisk och upplevd trygghet samt hur man kan planera för trygghet. Bakgrunden till detta behov menade man var starkt ifrågasatt trygghet i stadens offentliga rum, medias fokus på brist på trygghet samt att trygghet stod högt på dagordningen inför valet hos de flesta av de politiska partierna (Skånes länsstyrelse, 2007a).

Under dagen hölls föreläsningar om forskning (Carina Listerborn, fil.dr. i stadsbyggnad), statistik (Kjell Elefalk, polis och expert på trygghetsmätningar och deras praktiska utnyttjande) samt kommunala erfarenheter (Josette Dahlin, landskapsarkitekt och Marianne Dock, arkitekt.). Även ett såkallat dialogcafé anordnades för fördjupning i frågorna. Deltagarna kom bl.a. fram till att trygghet kan vara en planeringsfråga, att trygghet i stadens offentliga rum är ett gemensamt ansvar och inte kan bearbetas på traditionellt sätt i ”stuprörsorganisationer”. Att trygghet i stor utsträckning är en jämställdhetsfråga var nytt för många (Skånes länsstyrelse, 2007b).

Trygg och säker – utformning av den goda staden

Skriften utkom 2003 som en del i stadsförnyelseprojektet *Söder i förändring* i Helsingborg. I förordet nämner man att skriften är menad som ett verktyg i arbetet för goda livsmiljöer för medborgarutskotten, men även för fastighetsägare, planerare och förvaltare. Arbetsgruppen som arbetade med att ta fram skriften innehöll representanter från bland annat tekniska förvaltningen, BRÅ, Polisen, Integrationsteamet, Stadsbyggnadskontoret och medborgarkansliet, en stor spridning av kompetenser således. I *Trygg och säker – utformning av den goda staden* menar man att massmedia hjälpt till att producera en bild av att trygghet är detsamma som att skydda sig mot brott, men att trygghet och säkerhet i själva verket är mycket mer än så (Dock, 2003) Marianne Dock hävdar att trygghet och säkerhet är en förutsättning för demokrati eftersom de skapar en öppenhet och tolerans även för det som är annorlunda. Vidare menar hon att det hos planerare och beslutsfattare finns ett behov av medveten kunskap och att *Trygg och säker – utformning av den goda staden* kan fungera som introduktion och tankeställare.

Trygg och välmående – utformning av den goda staden

Skriften utkom 2007 och beskrivs som en uppföljning av föregående skrift. Det ansågs föreligga ett behov av uppföljning eftersom man noterat att det fanns studier både kring vad som påverkar vår trygghet och vår hälsa, men saknades en lättillgänglig sammanställning av materialet för dem som planerar och hanterar fysiska miljöer. *Trygg och välmående – utformning av den goda staden* är alltså tänkt att fungera som en sådan sammanställning och inspirera till utformning av goda livsmiljöer och god folkhälsa. Att de två inriktningarna trygghet och hälsa är tätt sammanlänkade är man

övertygad om och det man strävar efter att uppnå är fysisk planering med människans välmående i fokus. För att uppnå detta anser man att samarbete mellan olika aktörer är nödvändig. Även samarbete med medborgarna krävs för att kunna skapa ett tryggt samhälle där folk mår bra.

FORSA- symposium 2006, Trygghetens dilemma, tillit – risker – säkerhet (dokumentation)

2006 hölls det nationella FORSA-symposiet i samarbete med Rådet för Tryggare och Mänskligare Göteborg (FORSA= Förbundet för forskning i socialt arbete). Temat var *Trygghetens dilemma, tillit – risker – säkerhet*. Av naturliga skäl behandlades främst sociala aspekter på trygghet, dessa tar jag inte upp eftersom det faller utanför mina avgränsningar, men även andra planeringsaspekter togs upp i mindre utsträckning, bland annat ekonomiska aspekter på trygga miljöer.

Vad är trygghet?

I sitt föredrag *Trygghet på Göteborgska* menar Cruse Sondén att trygghetsbegreppet har blivit modernt. Det är ett begrepp som ligger i tiden eftersom det går att använda för egna syften. Man kan stänga in och separera i trygghetens namn, men också öppna upp och främja tillgänglighet (Cruse Sondén, 200?). Det finns många åsikter om vad trygghet är och följaktligen även vad man anser bör göras i trygghetens namn. Här nedan redovisas ett antal definitioner av vad trygghet är eller bör vara.

En demokratifråga

I Rapporten från Staffanstorps kommun menar man att trygghet är ett av människans grundläggande behov (Runesson och Skawinska, 2005), i *Framtidens trygghetsbok* har man liknande åsikter och menar att känslor av trygghet och säkerhet i det egna bostadsområdet är en förutsättning för grundläggande välfärd och frihet. Vidare menar man att otryggheten bildar grogrund för antidemokratiska rörelser och intolerans i samhället (Malm (Red.), 2005). Dock menar man att trygghet ytterst är en demokratifråga. Trygghet främjar goda möten, medan otrygghet som leder till att människor avstår från aktiviteter eller platser är ett hot mot demokratin. Trygghet är även en genusfråga, eftersom det främst är kvinnor som begränsar sig till följd av otrygghet (Dock, 2007). Trygghet främjar också engagemang som är en förutsättning för demokrati och lösningen på många problem i samhället. Först när man känner sig trygg orkar man engagera sig i frågor som rör omvärlden. Engagemang kan inte planeras fram, men förutsättningar för det kan man behandla i planering (Dock, 2007). Även Göran Nilsson från Movium är av åsikten att trygghet är en demokratifråga. Han menar att tryggheten viktig för att kunna delta i samhällslivet och den offentliga debatten (Skånes länsstyrelse, 2007b).

En hälsofråga

Marianne Dock menar att trygghet är en av de viktigaste hälsfaktorerna. Trygga gång- och cykelvägar samt närhet till service gör det lättare att välja cykeln framför bilen. Trygga miljöer främjar alltså rörelse vilket bidrar till ökad hälsa (Dock, 2007). Även Göran Nilsson från Movium menar att trygghet är en hälsfaktor: ”Trygghet är en upplevelse. Att vara trygg är en känsla som hänger samman med att känna trivsel och må bra. Trygghet är en viktig fråga i människors livssituation och grundläggande för ett bra liv.” (Skånes länsstyrelse, 2007b, s.1)

Att hälsa och trygghet hör ihop kan man även ana när organisationer slås ihop och byter namn. Ett sådant exempel är bland annat *Gunnareds brottsförebyggande råd* som 2002 slogs ihop med folkhälsorådet och bytte namn till *Gunnareds råd för trygghet och hälsa* (Malm (Red.), 2005).

Man kan även titta på de två publikationerna från Helsingborgs stad: *Trygg och säker – utformning av den goda staden* (Dock, 2003) och *Trygg och välmående – utformning av den goda staden* (Dock, 2007). Den senare är en uppföljning av den förra och ur titlarna kan man utläsa att man förhåller sig

något annorlunda till begreppet trygghet. Trygghet har mer med trivsel och hälsa att göra än med säkerhetsiver.

Otrygga platser

Trots att trygghet anses vara så viktigt både för demokratin och folkhälsan finns det ändå en mängd platser i våra städer där folk känner sig otrygga. Ingen planerar otrygga områden med vilje, det menar Listerborn i sin handbok *Tryggare stad – kan vi bygga bort rädslans platser?* Hon menar emellertid att planerare och arkitekter kan ha svårt att bara genom att titta på kartor och modeller avgöra hur ett område upplevs när man befinner sig där. Områden som uppfattas som ointressanta, som kanske ligger på en baksida eller utgör ett mellanrum, glöms bort och lämnas oplanerade eftersom man inte tänker på att någon kanske måste passera dem varje dag (Listerborn, 2000). Cruse Sondén är dessutom av åsikten att varje vrå av staden inte kan vara trygg, att vi inte heller vill ha det så. Det måste få finnas mörka platser, vildvuxen grönska och gömställen där man kan dra sig undan för att göra något spännande eller sådant man kanske egentligen inte får. Men platser som folk *måste* använda, vägen hemifrån till bussen eller skolan exempelvis, måste vara trygg med god sikt och belysning! Det måste finnas alternativa vägar, det får inte vara så att den enda möjliga vägen att ta sig till busshullplatsen är otrygg. Samtidigt menar hon att otrygghet är en viktig och naturlig känsla som hjälper oss att avgöra vad vi kan göra och vad som bör undvikas (Cruse Sondén, 2007). I *Framtidens trygghetsbok* framhåller man att en mörk, ödslig plats, otrygg plats egentligen heller inte är något problem så länge ingen vistas där eller har behov av att vistas där. Man menar också att olika åldersgrupper har olika behov och därför uppfattar olika platser som problem. Det framhålls också att två befolkningsgrupper är mer otrygga än andra: kvinnor och barn. Det är viktigt att dessa involveras i konkret trygghetsarbete och att låta dem sätta nivån för åtgärderna (Malm (Red.) 2005).

Trygghetsvandringar

I workshopen om tryggare offentlig miljö som anordnades av Skånes länsstyrelse poängteras att för att förstå trygghetsproblemet och kunna tänka sig in i hur människor upplever en plats är det viktigt att se den aktuella platsen och föra en dialog med dess användare. Trygghetsvandringar kan då vara ett bra redskap (Skånes länsstyrelse, 2007b). Vandringen blir inte bara ett sätt att nå kunskap om hur en plats kan förbättras, mötet i sig bidrar till en förbättring. Erik Amnå, docent i stadsvetenskap säger om FORSA-symposium: ”Jag tror att de här enkla mötena kan vara viktiga. Vi måste göra allt för att återskapa dialogerna och mötena i lokalsamhället. Uppriktiga samtal där vi möter varandra och korrigerar de breda, kraftigt överdrivna mediaberättelserna om vad som händer i vårt samhälle.” (Forsa symposium, 2006, s.81). Trygghetsvandringar kan vara ett sådant enkelt möte. Cruse Sondén menar också att medborgardialoger är viktiga och att trygghetsvandringar kan vara en bra utgångspunkt för trygghetsskapande projekt. Hon nämner även virtuella vandringar som en möjlighet vid planering av nybebyggelse (Cruse Sondén, 2007). Marianne Dock rekommenderar också Trygghetsvandringar (Dock, 2007), liksom Listerborn (Listerborn, 2000).

Steg för steg

Rådet för Tryggare och Mänskligare Göteborg har tagit fram en väldigt enkel och lättillgänglig handbok i hur man organiserar/genomför trygghetsvandringar med tips på alltifrån vilka man ska försöka få med, hur många man ska vara, till var och hur långt man ska gå, lämpliga frågor att ta upp och hur man ska dokumentera! Skriften har titeln *Steg för steg för ett tryggare Göteborg*.

Trygghetsvandring – en vägledning. Ett antal olika aktörer har bidragit med erfarenheter, bland annat Park- och naturförvaltningen, Trafikkontoret, Fastighetskontoret, Stadsbyggnadskontoret, Västtrafik och Lokalförsörjningsförvaltningen (Tryggare och Mänskligare..., 2007).

I handledningen rekommenderas att resonera utifrån sex olika perspektiv under vandringen:

- Det mänskliga livet
- Skötsel och underhåll
- Bebyggelsens och olika anläggningars utformning
- Stadsplanens utformning
- Fysisk tillgänglighet och användbarhet
- Möjligheter till skapande verksamhet

En lång lista på frågor som sorterats in under tolv olika kategorier (Hela området, Bostadsgårdar och entréer, Lekplatser för unga och gamla, Gång och cykelvägar, Torg, Skolor och förskolor, Industri- kontors- och sjukhusområden, Gator med biltrafik, Gångtunnlar, Hållplatser, Stadsplanestrukturen, Parkeringsplatser) presenteras som lämpliga att ställa under vandringen.

Exempelvis:

”Var finns det goda mörkret? (---) Var är man trygg? (---) Var behövs bättre skötsel? (---) Är det lätt att hitta i området? (---) Behövs kartor och skyltar? (---) Finns det alternativa stråk att välja på i ljus och mörker? (---) Skapar fönster och entréer trygghet? (---) Hur känns det att stå där och vänta?” (Tryggare och Mänskligare... 200?, s.20-29).

Checklistor och referenspersoner

De flesta av handböckerna innehåller någon form av checklista för vad man skall tänka på när man arbetar med trygghet. Det kan (som i exemplet med trygghetsvandringar ovan) vara en lista med frågor man bör ställa sig, men det kan också vara väldigt konkreta förslag på specifika åtgärder på specifika platser. Ofta är checklistorna kompletterade med illustrationer eller fotografier. En checklista är ett lättillgängligt sätt att presentera information på. Listerborn poängterar att checklistor dock inte innehåller hela sanningen eller kompletta lösningar, den kreativa förmågan besitts av arkitekter och planerare och hon ser gärna att checklistor i framtiden kompletteras med idébanker för konkreta gestaltningsförslag (Listerborn, 2001). En utveckling mot denna typ av idébank kan man ana i de två publikationerna från Helsingborgs stad: *Trygg och säker...* (2003) respektive *Trygg och Vålmående...* (2007). Den första skriften beskrivs som en checklista medan den andra beskrivs som en uppföljning av den förra och mer av en inspirationskälla än en checklista. Betydligt fler konkreta exempel på specifika lösningar (avsedda att inspirera) visas med hjälp av fotografier och bildtexter i den senare skriften.

En annan typ av hjälp när man planerar för trygghet kan vara att använda sig av (fiktiva) referenspersoner. Metoden används i *Tryggare stad – kan vi förändra rädsans platser?* där tre fiktiva kvinnors vägval beskrivs (Listerborn, 2000). Även Cruse Sondén menar att det är en bra metod och ett bra sätt att sätta sig in i hur stadsrummet kan upplevas ur en mer sårbar persons perspektiv. Hennes åsikt är att om den mest sårbara personen kan röra sig tryggt, oavsett tidpunkt, är staden trygg. Själv använder hon referenspersonerna ”Märta 75 år med rullator och Märta 15 år, lite småfull och med kort kjol och bar mage.” (Cruse Sondén, 200?, s.5)

Ekonomiska perspektiv på trygghet

På den praktiska nivån av trygghetsdiskussionen hittar man, föga förvånande, en del resonemang kring pengar och trygghet. Det är ju på den här nivån man ska betala...

I Skånes länsstyrelses workshop menar man att trygghet har blivit ett ekonomiskt intresse, inte minst för säkerhetsindustrin, det vill säga vaktbolag, larmcentraler m.m. Folk är beredda att betala för trygghet (Skånes länsstyrelse, 2007b). Även fastighetsägarna har ekonomiska motiv att arbeta för ökad trygghet. Lägenheter värderas betydligt lägre i ett område med rykte om sig att vara brottsbelastat än i ett som uppfattas som tryggt. (Malm (Red.), 2005). Otrygga platser som lämnas öde, minskar inte bara trivseln utan företagare, fastighetsägare, trafikföretag m.fl. i området påverkas negativt rent ekonomiskt (Malm (Red.), 2005). Erik Amnå, docent i stadsvetenskap, hävdar att det är uppenbart att marknaden förstår värdet av trygghet. Trygghet kostar pengar,

men framförallt otryggheten. Detta är en företagsekonomiskt viktig faktor och det vet företagen som gärna sponsrar olika trygghetsåtgärder. Otrygghet innebär förlust - trygghet säljer (Forsa symposium, 2006). Detta är förmodligen en av anledningarna till att Helsingborgs stad som tidigare nämnts gärna vill mäta den ekonomiska lönsamheten av det förebyggande arbetet i *Plan för hållbar utveckling* (Andersson m.fl. 2007). Om man kan visa att trygghet är lönsamt är det ytterligare ett argument för att det bör ingå i den hållbara utvecklingen. Dock menar exempelvis att det inte är dyrare att planera för trygghet, men att det är dyrt att bygga om otrygga områden. Det är dessutom billigare med ett tryggt samhälle där alla mår bra (Dock, 2007). En svår fråga då det från de flesta håll anses att trygghet bör vara en sektorsövergripande fråga är hur det ekonomiska ansvaret skall fördelas. Kanske är konflikter kring just denna fråga en anledning till att vissa projekt aldrig realiserats?

Sammanfattande slutsatser

Trygghet är en förutsättning för demokrati.

Trygghet är en förutsättning för folkhälsa, trivsel och välmående.

Medborgarna är experter på trygghet i sitt område, deras medverkan i trygghetsarbetet är nödvändig!

Trygghetsvandringar anses vara ett bra sätt att föra dialog med medborgarna.

De otryggaste individerna skall utgöra referenspersoner i trygghetsarbetet och sätta nivån för eventuella åtgärder.

Trygghet är billigt, otrygghet är dyrt.

När trygghet diskuteras på den praktiska nivån är det ofta med hjälp av konkreta exempel och illustrationer som skall inspirera (eller avskräcka) snarare än teorier.

Diskussion

I den här delen av min uppsats tänker jag försöka jämföra hur trygghet diskuteras i forskning, statliga direktiv och på praktikernivå. Även om jag har försökt göra allt studerat material rättvisa och vara så objektiv som möjligt i varje beskrivande del av de respektive nivåerna så måste man komma ihåg att jag trots allt har gjort ett urval. Urvalet är högst subjektivt, det är *jag* som har valt och jag har valt de delar som *jag* tycker är relevanta och intressanta. Även om det egentligen är först i den här delen av min uppsats som jag har tänkt göra jämförelser/studera skillnader/dra egna slutsatser så har jag ju egentligen redan gjort en första sortering. Ett urval att basera mina jämförelser och slutsatser på. Ett annat urval hade kanske lett till andra slutsatser.

I tidigare delar har jag dessutom i viss utsträckning redan gjort jämförelser *inom* varje nivå, men jag har egentligen inte funnit några markanta skillnader. Det kan ju *i sig* vara en intressant iakttagelse. Särskilt intressant anser jag att det är vad gäller de statliga direktiven som utfärdas av BRÅ respektive Boverket. Att BRÅ främst är inriktade på brottsprevention och anser att de verkliga problem som bör förebyggas och som otrygghet beror på är kriminalitet är kanske inte så oväntat, det är ju trots allt förebyggande av brott de främst arbetar med. Att Boverket intar i princip samma ståndpunkt är kanske inte lika självklart, men i *Brott, bebyggelse och planering* menas exempelvis att: ”Tyngdpunkten ligger på det brottsförebyggande arbete som kan bedrivas lokalt och riktar sig mot bland annat stöld, bedrägeri, våld och skadegörelse, dvs. den brottslighet som dominerar statistiken och som vanligen drabbar människor i vardagen.” (Birgersson (Red.), 1998, s.37). Lite krasst skulle man kunna dra slutsatsen att insatser görs där det syns i statistiken. Boverket skulle ju kunna förväntas värna mer om aspekter som har med trivsel att göra och förespråka andra typer av åtgärder än rent brottspreventiva. Jag anar dock att det finns en tendens att röra sig i den riktningen. I Boverkets rapport *Hållbara städer och tätorter i Sverige – förslag till strategi* från 2004 diskuteras fortfarande brottsprevention i stor utsträckning, men värt att notera kan vara att trygghet och säkerhet sorteras in under kategorin folkhälsa vilket kan tyda på ett något annorlunda förhållningssätt än tidigare. Att trygghet och säkerhet ens finns med i rapporten visar att frågan anses vara viktig och har fått större tyngd i planeringssammanhang.

Trygghet

Störst skillnader mellan vad som diskuteras i de olika nivåerna har jag funnit med avseende på vad man egentligen menar att trygghet är och hur den bäst uppnås. Ett sätt att uppnå trygghet verkar vara att motverka rädsla. I forskning och på praktikernivå finns en uppfattning om att rädsla kan vara befogad eller obefogad, vilket som är fallet spelar egentligen ingen roll, det är känslan av trivsel och upplevd snarare än faktisk trygghet som är viktig. Man kopplar trygghet till hälsa och välmående. Rädsla problematiseras även i stor utsträckning i de statliga verkens rapporter, men ofta verkar man där resonera att rädsla antingen beror på faktisk iakttagen brottslighet eller på felaktig information som förmedlas via ex. media som överdriver den faktiska brottslighetens förekomst. Lösningen på problemet rädsla blir i det fallet situationell brottsprevention och ökad social kontroll eftersom man menar att medborgarna då upplever att risken för brott (verkliga eller inbillade) minskar. På flera ställen i de statliga direktiven kan man hitta sambandet ”minska brottsligheten och öka tryggheten”. Det finns en stark övertygelse om att det ena leder till det andra. Av de fyra olika sätten att diskutera trygghet inom forskningen som Listerborn tar upp i sin avhandling (Listerborn, 2002) kan alltså de statliga direktiven anses hämta sin inspiration ur diskussionen om *Det goda grannskapet*.

Säkerhet

Begreppet säkerhet används inte i någon större utsträckning. Varken i forskningen, de statliga direktiven eller på praktikernivå. Kanske är det en trend precis som Listerborn tycker sig urskilja (Listerborn, 2002). I de fall begreppet säkerhet används står det oftast inte för sig självt utan i

kombinationen ”trygghet och säkerhet”. Mer som en betoning än en enskild betydelsebärande komponent, vilket kan bli lite förvirrande eftersom uppställningen ger sken av att det handlar om två skilda begrepp. Kanske menar man att de verkligen är det, men skillnaden är i så fall otydlig för i efterföljande text refereras oftast enbart till upplevd trygghet. Tommy Birgersson skriver till och med i förordet till *Trygg och säker – utformning av den goda staden*: ”Trygghet och säkerhet är ett av de perspektiv som bildar utgångspunkt för stadsförnyelsearbetet” (Dock, 2003). Han anser alltså att trygghet och säkerhet är ett perspektiv.

I endast ett fall har jag kunnat konstatera att säkerhet betyder något annat än trygghet och det är när man pratar om trafiksäkerhet. Säkerhet syftar i det fallet på den verkliga risken att råka ut för en olycka i trafiken. Något sådant som ”trafiktrygghet” finns inte, men man hade kunnat tänka sig att det i så fall skulle syfta på rädslan att utsättas för våld i trafiken. Rädslan existerar förstås även om inte begreppet gör det och Andersson menar i sin forskningsrapport att många kvinnor kopplar frågor om säkerhet i trafikrummet just till denna rädsla.

Gemensamma åsikter

Inom såväl som *mellan* samtliga nivåer är man överens om att statistiska undersökningar och trygghetsmätningar kan vara missvisande och framförallt inte visar hela sanningen. För att komma till rätta med problem och göra motiverade insatser där de verkligen behövs är det alltså viktigt med brukarmedverkan. En dialog med stadens invånare är centralt. Lokalkännedom och de boendes kunskap om sitt område, liksom personliga upplevelser av rädsla och otrygghet är viktiga redskap i arbetet med att skapa trygga miljöer. Forskning, statliga direktiv och praktiker är också helt eniga om att trygghet inte är något som kan lösas på en generell eller nationell nivå. Man måste arbeta lokalt med specifika lösningar där noggranna avvägningar görs. Ett viktigt redskap som rekommenderas från alla nivåer är trygghetsvandringar, alla är eniga om att vandringarna är ett utmärkt sätt att möta medborgarna på plats. Man är också överens om att det inte bara är frukten av mötet, de åtgärder som eventuellt utförs, som har betydelse, själva mötet i sig kan också ha en positiv inverkan på den upplevda tryggheten i ett område.

Genus

Man skulle kunna ifrågasätta lämpligheten i att jag har valt två svenska forskare som skriver ur ett genusperspektiv som representanter för forskningsnivån i min uppsats. Jag menar att det inte alls är konstigt. Även om Andersson och Listerborn har anlagt genusperspektiv på sin forskning är deras argument för att göra så att planeringen är mansdominerad, att mannen är norm och att om det är trygghet för alla (demokrati) som eftersträvas är det alltså nödvändigt att anlägga genusperspektiv, inte bara på en del av diskussionen utan på helheten, från början! Av samma åsikt är Gerd Cruse Sondén på praktikernivå, liksom Marianne Dock. Även i *Brott, bebyggelse och planering* anser man att det är viktigt att kvinnor deltar i samhällsplaneringen som till stor del annars utförs av män vilket ses som ett problem då män och kvinnor har skilda vardagslivserfarenheter (Bigersson (Red.), 1998). När rädsla och otrygghet diskuteras i de olika nivåerna är det ofta kvinnors rädsla som avses. Att den är ett problem som behöver åtgärdas är man överens om, men *vad den beror på* diskuteras egentligen bara i forskningen. Den beskrivs på praktikernivå och i statliga direktiv ofta vagt som ”rädsla för brott”, medan både Listerborn och Andersson menar att den beror på ojämn könsmaktfördelning och att rädslan mer specifikt är rädsla för sexuellt våld. Rädslan bottenar i bilden av att kvinnor är svaga och försvarslösa, kollektiva offer, men också att en kvinna som utsätts för sexuellt våld ofta ställs till svars för sina handlingar. Om hon har befunnit sig ensam på en mörk, avsides plats anser man ofta att hon får ”skylla sig själv”. På praktikernivå är det sällan uttalat men ofta underförstått att det är sexuellt våld som avses när man talar om kvinnors rädsla. Cruse Sondén visar exempelvis i sitt föredrag upp en bild på en kvinna som promenerar och en man bakom en buske. Hon ställer en aning skämtsamt frågan: ”Vad ska bort? Kvinnan, busken, eller våldtäktsmannen?” (Cruse Sondén, 200?, s.3). En annan anledning att diskutera trygghet ur ett genusperspektiv är att de grupper som

upplevs som ett hot mot tryggheten ofta benämns i form av könsneutrala termer, vilket kan innebära ett problem. Tidigare i uppsatsen tog jag upp att man i Boverkets rapport *Brott bebyggelse och planering* skriver ”En hög grad av rädsla kan medverka till att bara vissa grupper, t. ex. ungdomar, vistas på allmänna platser under kvällstid.” (Birgersson (Red.), 1998, s.29). Man kan då ställa sig frågan om ungdomar generellt uppfattas som något negativt och hotfullt eller om det är en viss typ av ungdomar som avses? Carina Listerborn tar i sin avhandling upp att den typ av ungdomsgång som i regel uppfattas som hotfull av många skulle beskrivas som en grupp unga män med moped (Listerborn, 2002). All typ av generalisering kan innebära problem och jag menar att det är ganska klumpigt att i en rapport från ett statligt verk skriva klart och tydligt att ungdomar är en bidragande orsak till att en plats upplevs som otrygg. Betyder det att en plats där ett stort antal ungdomar vistas samtidigt inte kan vara trygg?

Slutsatser

För att återknyta till mina inledande frågeställningar kan man säga att jag har kommit till följande slutsatser:

Hur diskuteras trygghet i planeringssammanhang?

Trygghet diskuteras i forskningen bland annat ur ett genusperspektiv. Listerborn menar även att trygghet bör diskuteras med ambivalens. (Listerborn, 2002)

I statliga direktiv diskuteras trygghet i termer av brottsprevention eller med det synsätt som Listerborn i sin avhandling från 2002 benämner *Det goda grannskapet*, det vill säga att brott (och otrygghet) kan byggas bort med hjälp av åtgärder i den fysiska miljön. Fysiska hinder som murar och lås är dock inte eftersträvansvärt och kan minska snarare än öka tryggheten.

På praktisknivå diskuteras trygghet främst med hjälp av konkreta gestaltningsexempel på trygga eller otrygga miljöer. Trygghet som en förutsättning för demokrati och folkhälsa framhålls allt oftare.

Vems trygghet är det som diskuteras och vem är det som diskuterar?

Det är i stor utsträckning kvinnors trygghet som diskuteras på samtliga nivåer, kvinnor är den grupp som i trygghetsmätningar framstår som mest otrygga. På samtliga nivåer är man dock noga med att poängtera att man strävar efter att uppnå ett tryggt samhälle för alla. Diskussionen förs på bred front och på samtliga nivåer är man överens om att det är nödvändigt. Samverkan är ett nyckelord. Samverkan mellan myndigheter, forskare, organisationer, företag, fastighetsägare, förvaltare, planerare, byggföretag och framförallt medborgare!

”Trygg och säker” nämns ofta i samma andetag men är tryggt detsamma som säkert och är säkert detsamma som tryggt? Om inte: finns en risk för konflikt mellan begreppen?

Begreppet säker används nästan uteslutande i sammanhanget ”trafiksäkerhet” och betyder då inte alls det samma som trygghet. Andersson menar att det i det fallet finns en konflikt mellan begreppen då säkerhet syftar på den faktiska risken att råka ut för en olycka och trygghet på rädslan att utsättas för våld. På vissa platser där säkerheten är stor (det vill säga risken att råka ut för en olycka är liten) kan tryggheten vara liten (det vill säga rädslan att utsättas för våld är stor). Sådana platser kan exempelvis vara gång- och cykeltunnlar. Andersson önskar därför att trygghetsbegreppet skall införlivas i säkerhetsbegreppet för att båda aspekterna skall beaktas och prioriteras lika.

I flera fall används begreppen i en och samma mening ”trygg och säker”, men jag kan inte urskilja någon tydlig skillnad i betydelse i de fallen. Jag är inte ens säker på att man avser att det är två skilda aspekter. Jag tror snarare att det handlar om ett retoriskt grepp, en sorts upprepning där ”säker” avser att betona ”trygg”, men där begreppen ändå har samma innebörd.

Ytterligare slutsatser

Jag gick in i arbetet med uppsatsen med uppfattningen att begreppet trygghet var väldigt otydligt och att det användes på olika sätt för olika syften på olika nivåer. Jag var också övertygad om att det behövdes en tydligare definition av begreppet, en tydlig skillnad mellan trygg och säker. Efter att ha studerat ämnet närmare har jag dock kommit fram till följande slutsatser:

Vad som menas med trygghet och därmed även hur man löser problem med otrygghet skiljer sig åt mellan olika nivåer, men inte så markant som jag kanske hade väntat mig. Alla nivåer har viktiga poänger och min slutsats är att det viktigaste trots allt kanske inte är att bestämma och definiera exakt vad trygghet är, faktum är att jag tror att det inte ens är möjligt. Istället bör man sträva efter att diskutera trygghet med en öppenhet för tolkningar. Att våga låta begreppet innehålla flera betydelser, men att man diskuterar dem alla och i slutändan är tydlig med vilken typ av trygghet man vill åstadkomma, för vem och varför. Man kanske inte kan finna en gemensam lösning på alla aspekter av trygghet, men ju fler aspekter som diskuteras ju större är möjligheten att komma fram till en bra helhetslösning. Trygghet kan också vara olika saker på olika platser och en insikt som jag har nått under arbetet med uppsatsen är att den viktigaste och mest relevanta kunskapen om vad trygghet är finns hos medborgarna, de som använder en plats.

Avslutande reflektioner kring uppsatsskrivandet

Det har varit en lång och vinglig, men spännande resa att skriva den här uppsatsen. Det som jag har upplevt som allra svårast har varit att göra ett logiskt och representativt urval av litteratur. Nya spår och infallsvinklar har dykt upp under resans gång och det som kanske kändes som ett logiskt och bra val från början har plötsligt kunnat kännas tveksamt. Jag har exempelvis läst flera examensarbeten som förvisso har varit en inspiration och hjälp i skrivarbetet, men som inte riktigt gick att passa in i själva uppsatsen, det hade också känts bra att studera mer material från forskningsnivån. Flera spår som jag gärna hade följt upp har jag fått lämna därhän på grund av att tiden inte riktigt räckte till. Bland annat hade det varit intressant att få göra intervjuer med representanter ur främst praktikernivån. Att läsa en eller flera kommuners översiktsplaner hade känts relevant och att följa med på en trygghetsvandring, verklig eller virtuell, hade kunnat vara mycket givande. En annan gång. En annan uppsats.

Referenser

Tryckta källor:

Andersson, Birgitta (2001) *Rädslans rum – trygghetens rum – ett forskningsprojekt om kvinnors vistelse i trafikrummet*. Stockholm: Vinnova. 1997-0636

Andersson, Birgitta (2002) Planera för trygghet i offentlig miljö. *Gröna Fakta* 8/2002

Andersson, Ingela m.fl. (2007) *Plan för hållbar utveckling* Helsingborg: Kommunstyrelsens delegation för hållbar utveckling

Birgersson, Tommy (Red.) (1998) *Brott, bebyggelse och planering*. Rapport. Karlskrona: Boverket. B 5081-1327/97

Boverket (2004) *Hållbara städer och tätorter i Sverige – förslag till strategi*. Rapport. Karlskrona: Boverket

Listerborn, Carina (2000) *Tryggare stad – Kan man förändra rädslans platser?* Göteborg: Stadsbyggnadskontoret

Listerborn, Carina (2002) *Trygg stad – Diskurser om kvinnors rädsla i forskning, policyutveckling och lokal praktik*. Akad.avh. Göteborg: Chalmers tekniska högskola

Malm, Evald (Red.) (2005) *Framtidens trygghetsbok*. Göteborg: Förvaltnings AB Framtiden i samarbete med SABO

Törnqvist, Mårten (Red.) (2002) *Bebyggelseinriktade åtgärder mot brott och otrygghet*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet (BRÅ)

Elektroniska källor:

Boverket (senast uppdaterad 2008) *Information om Boverket* [online], tillgänglig: <http://www.boverket.se/templates/Page.aspx?id=3264&epslanguage=SV> [2008-04-16]

Brottsförebyggande rådet (senast uppdaterad 2008) *Information om Brottsförebyggande rådet* [online], tillgänglig: http://www.bra.se/extra/pod/?action=pod_show&id=2&module_instance=9 [2008-04-16]

Cruse Sondén, Gerd (senast uppdaterad 2008), *Trygghet på Göteborgska*, [online], tillgänglig: http://www.tryggaremanskligare.goteborg.se/pdf/Trygghet_gbg.pdf [2008-04-22]

Dock, Marianne (2003), *Trygg och säker – utformning av den goda staden* [online], tillgänglig: <http://www.helsingborg.se/upload/Hallbar%20utveckling/TryggSaker.pdf> [2008-04-28]

Dock, Marianne (2007), *Trygg och välmående – utformning av den goda staden* [online], tillgänglig: http://www.m.lst.se/NR/rdonlyres/0A893E70-89C7-48AD-97DB-E159CEFE1BCE/83401/trygg_och_valmaende_Helsingborgs_stad.pdf [2008-04-28]

Forsa-symposium 2006, *Trygghetens dilemma, tillit – risker – säkerhet (dokumentation)* [online], tillgänglig:

http://www.tryggaremanskligare.goteborg.se/pdf/forsa_2006.pdf [2008-04-29]

Information om Annika Erikssons performance *Mannen i Parken* [online], tillgänglig:

http://mimaroben.typepad.com/arkiv/Intervju_Annika_Sv.pdf [2008-04-23]

Länsstyrelsen i Skåne i samarbete med Movium (2007a), *Dokumentation av workshop om tryggheten i det offentliga rummet* [online], tillgänglig:

<http://www.m.lst.se/NR/rdonlyres/0A893E70-89C7-48AD-97DB-E159CEFE1BCE/90919/DokumentationTrygghet1.pdf> [2008-04-28]

Länsstyrelsen i Skåne i samarbete med Movium (2007b), *Inbjudan till workshop om tryggheten i det offentliga rummet* [online], tillgänglig:

<http://www.m.lst.se/NR/rdonlyres/1DE48F95-3F7F-49D7-AA41-256AB846B6C2/80296/inbjudantrygghet.pdf> [2008-04-29]

Runesson, Patrik och Skawinska, Karolina (2006), *Vad påverkar trygghetskänslan? – En kvalitativ studie med Staffanstorps invånare om faktorer som påverkar trygghetskänslan.* [online], tillgänglig:

<http://www.staffanstorp.se/download/18.743d22f4115f53f498b8000117597/Fokusgruppstudie+s%C3%A4ker+och+trygg+kommun.pdf> [2008-04-28]

Rådet för Tryggare, mänskligare Göteborg (senast uppdaterad 2008) *Steg för steg för ett tryggare Göteborg. Trygghetsvandring – en vägledning* [online], tillgänglig:

http://www.tryggaremanskligare.goteborg.se/pdf/stegforsteg_version2.pdf [2008-04-28]